

להוצאות הדרך. פניתי לקולר ז"ל במרכז החקלאי, אך גם לו לא היתה פרוטה. הוא ביקשני לחכות, כי עוד מעט צריכים להגיע אנשי בן-שמן לשלם מיסים. וכך היה. קיבלתי לירה וחצי והבטחתי להחזיר את הכסף באפשרות הראשונה ובאמת כעבור זמן קצר החזרתי את החוב. אחרי זמן מה עברתי ליבנאל, שם עבדתי אצל אחד האיכרים, עליו סיפרו שלמד הנדסה בבלגיה וכאשר גמר את חוק לימודיו קרע את הדיפלומה, עלה ארצה וקנה 500 דונם קרקע. אשתו היתה רוקחת. דא עקא שמתקלאות קשה היה להתקיים. המהנדס-האיכר שקע בחובות מעל לראש. חליתי אז בקדחת והרופא יעץ לי לעבור ליהודה. ושוב אותה הבעייה — הוצאות הדרך. האיכר עשה מאמצים נואשים, השיג הלוואה של שתי לירות, ויצאתי לדרך. לאחר גלגולים רבים במקומות שונים, ובכנרת הקבוצה, הצטרפתי לעין-הרוד וגשלחתי לעין-טבעון. במשך שבועה חדשים עבדתי בקבוצת גבע, שם החזרתי ימי עבודה במקום יעקב רייזיק שהיה אז בעזרה ביגור. כך התחלתי להיות איש יגור מבלי לראות את המשק אף פעם. נזכר אני איך פעם אמרו לי בגבע: „בוא תראה את המשק שלך“. אנשי יגור באו אז לקנות זרעים. העגלות עם הבהמות לא עשו רושם רב ביותר. הריתמות היו קרועות והפרדות כחושות. הגעתי ליגור בדצמבר 1926. עבדתי בהובלת זבל ערבי מגבעת חרתיה ופיזורו בכרם ובשדות. בקיץ עבדתי בפלחה, קיבלתי זוג בהמות וכמובן הייתי מאושר. שנים רבות עבדתי בפלחה ובמספוא. החיים היו קשים, אך היתה חדות היצירה. ארבעים ושלוש שנים עברו מאז הגעתי ארצה. ארבעים ושלוש שנות עבודה רצופות. דומני שמותר לי להגיד, ששנים אלו לא בזבזו לריק ואינני מתחרט עליהן.

יש ש כ ר צ ר ב נ י ק

ת ח נ ות

בעירתי אשר בבסרביה היה נוער רב, אולם התנועה הציונית לא ידעה לארגן אותם. עם גבור זרם הפליטים מרוסיה, אחרי מלחמת העולם הראשונה, לאחר הפרעות באוקראינה, השתנה המצב והתחילה תסיסה ציונית רבה בקרב הנוער היהודי. בין הפליטים בימים ההם הופיע המורה אלתרמן, אשר יסד בקישינוב (עיר הבירה של בסרביה) אינסטיטוט לגננות בשפה העברית ובהברה הספרדית. באינסטיטוט זה התקבצו תלמידות — בתוכן הייתי גם אני — מכל קצות בסרביה. המורה אלתרמן (אביו של המשורר ג. א.) השרה רוח ציונית בכותלי המוסד, והתלמידות הביאו את הרוח הזאת למקומות מגוריהן בכל רחבי בסרביה. באינסטיטוט השתתף כמורה גם המשורר יעקב פיכמן.

זכורני ימים דרוכים, ימים של הכנות לקראת ביקורו של אוסישקין, אלו היו ימים גדולים ליהודי בסרביה. הוא גם השפיע שבכל בית ספר עברי ינהיגו את ההברה הספרדית. הגיעה אז מארץ ישראל גם מרים ברנשטיין-כהן עם הקראותיה — בעיקר פרקי תנ"ך.

לא הייתי איש תנועה, אולם החינוך שקיבלתי באינסטיטוט מצד אחד והפרעות באוקראינה מאידך השפיעו עלי במידה מספקת, כדי לעקור אותי מביתי. החלטתי לעלות ארצה וכן עשיתי. ירדתי בגמל חיפה. לא היה לי שום קשר עם מישהו בארץ, פרט למכתב שאבי נתן לי לרעהו ש. בן ציון, שלמעשה הוא נעשה אח"כ האפטרופוס שלי.

שנת 1925 — שנת עלייתי — היתה כידוע שנה קשה בארץ, וכתוצאה מזה רבו היורדים המיואשים. ש. בן ציון ומשפחתו קיבלוני בסבר פנים יפות, עודדוני ועזרו לי בכול. ש. בן ציון

טרה ובא תמיד לבקרני במקום עבודתי. באותו הזמן אירגנה לשכת העבודה של הפועלות את העובדות בקבוצת עבודה להכנת חצץ בשביל הכבישים. סללו או כביש פתח-תקוה—יפו. בעבודת החצץ היו צריכים להגיע למומחיות רבה כדי לגרוס את החצץ בגודל שווה. היה בא מהנדס ומודד בטבעת את גודל החצץ, אולם הבחורות עמדו במבחן. אגב, מועצת הפועלות נלחמה אז נגד הכנסת מכונה לגריסת חצץ, כי זה היה גוזל מהבחורות את עבודתן.

אם כי היתה לי עבודה וגם חברה לא חסרה, אבל סיפוק לא היה לי וזה הביא אותי למחשבה על הצטרפות לקבוצה (השם קבוצה אז — קבוצה התיישבותית), וכמוני היו עוד בחורות וגם בחורים שעבדו בכביש. שגם הם הגיעו לאותה מחשבה. אידלסון (בר-יהודה) ונטע הרפו (גולדברג) אירגנו אותנו ל"קיבוץ המושבות" שבראשו עמדה משפחת אלמן, שאחר כך הצטרפה לרמת רחל (שם נפלו שניהם — הוא במאורעות 1929 וציפורה במלחמת השיחרור). המשכנו בעבודת הכביש, ונדדנו בשיכוננו יחד עם המשך הכביש: רמת גן, בני ברק ופתח תקוה. באותו הזמן עבדתי גם בהוצאת יבלית בפרדס כץ. ראוי לציין את מסירותו הרבה של אידלסון (בר-יהודה). הוא התעניין ודאג לנו, תמיד היה בא לבקר אותנו בכל "שיכון" חדש בכדי לראות כיצד הסתדרנו.

עם גמר עבודתי בכביש, התחילה קבוצתנו, שמנתה 23 איש, לחשוב על חיי קומונה, אבל לא ידענו באיזה קיבוץ לבחור. היה זה אחרי פילוג הגדוד. פנינו אז לשני הגופים, הגדוד ועין-חרוד, שישבירו לנו את דרכם. מתל-יוסף בא יהודה קופילביץ (אלמוג) ומקיבוץ עין-חרוד — הלל דן ותרשיש. כתוצאה מההסברים האלה הלכה מחצית הקבוצה לתל-יוסף והשאר — ובתוכם גם אני — לקיבוץ עין-חרוד. נשלחנו לפלוגת עין טבעון. בתקופת הגורן שלחוני לעזרה לקב. גשר, (כיום אשדות יעקב).

פלוגת חיפה—יגור ששכנה בחצר משק יגור נשלחנו אני ויהושע בינואר 1931 וכאן נשארנו. ביגור עבדתי במכבסת עיר בחיפה, במשק-בית בחיפה וכפרי-יהושע. לאחר מכן בגן הירק, משתלת פרחים ועוד.

כיום חיים איתנו יחד ביגור הבן והבת עם משפחותיהם — עם הילדים-הנכדים — וממשיכים את דרך הוריהם — דרכנו.

י הודית ונגר

בדרך הזאת

ששים שנה בחיי אדם — תקופה הראויה לסיכום, שכן אדם בגיל זה נוטה קצת לחשבון נפש וביחוד בתקופה זאת, שבה הזדעזעו מוסדי ארץ בשתי מלחמות עולם, במהפכות פברואר ואוקטובר, מלחמת האזרחים ברוסיה, שואת עמנו, מלחמת-הקוממיות והקמת מדינת ישראל; וכל זאת חייתי כאשר אני 27 שנים בארץ וביגור. נחשול זכרונות עולה ויש רצון להביע בקול את מה שהלב רוחש במסתרים.

חינוכי היה דתי מסורתית, למדתי בחדר עד גיל 17, אחרי זה התכוננתי לבחינת הבגרות, אולם לא הגעתי לזאת, כי בינתיים פרצה המהפכה והתחלפו המשטרים, באו הפרעות. היבסקציה סגרה את ה"חדר" של אבא ועול הפרנסה הוטל עלי. עסקתי בהוראת השפה העברית ומקצועות היהדות.

משנות ילדותי כדאי לציין מאורע שנחרת בזיכרון — הוא הערב בו נודע לנו על שיהורו של ביליס (אשר נשפט על עלילת דם ברוסיה — וזוכה בסופו מהאשמה). למדנו באותו ערב ב„חדר“ ולפתע שמענו דפיקה על הדלת וגמטרה הבשורה: „ביליס שוחרר!“ הרבי שיהרר אותנו מהלימודים לאות שימחה. באנו לבית-המדרש הסמוך, שכבר היה מלא מפה לפה, ויהודים שתו „לחיים!“ לנו הזאטוטים היתה שמחה כפולה. כי הרי נוסף לכך „גפטרנו“ גם מהלימודים.

מאורע אחר, הזכור לי היטב הוא הפגנת האחד במאי בשנת 1917. היה אז „אביב העמים“. מי יכול היה לדעת, כי בעוד שנה יישפך דם יהודי כמיים. כדאי לציין, שלהפגנה זאת יצאו לרחוב לא רק פועלים, אלא כל האוכלוסיה היהודית והאוקראינית. כולם הלכו שלובי זרוע והשימחה היתה מלאה. אולם לא ארכו הימים ומלחמת האזרחים התחילה. שתח הטמן סקורופדסקי בעזרת הגרמנים, לאחריו הפולנים, פטלורה, דניקין — כל משטר ופרעותיו ונגישותיו. ככה נשחטו אז למעלה מרבע מליון יהודים באוקראינה. לבסוף התגברו הכול-שביקים והתבססו, אף נידמה היה שהיהודים יגיעו אל המנוחה.

אולם אז התחילו להשתולל אנשי היבסקציה ברחוב היהודי. כל מוסדות התרבות נסגרו והם החליטו להשליט סדר משלהם. כתגובה התחיל הנוער היהודי לנהור בהמוניו לתנועות הציוניות, שירדו אז למחתרת. כך גם אני הצטרפתי לתנועה. מאסרים, שיהורר ושוב מאסר והפעולה נמשכת. הרגשתי כי גם לי צפוי מאסר ושילוח וברחתי לבסרביה.

באחד בינואר 1924 חציתי את הדניסטר והגעתי לבלצי, שם עסקתי בהוראה ואת זמני הפנוי הקדשתי לפעולה בתנועת הנוער החלוצית, שהיתה שם ליגלית. לעומת זה יום האחד-במאי היה כאן יום של פחד, וכל מי שהיתה לו גטיה כלשהי ל„ענין הפועלים“, צריך היה להסתתר, בכדי שלא ייאסר.

כעבור שנה נכנסתי להכשרה ב„החלוץ“. היתה זאת התקופה היפה ביותר בחיי הנועורים שלי. התנאים הכלכליים היו אמנם קשים מאד בהכשרה, היה חוסר עבודה ואנו החלוצים היינו ממש רעבים לחם בארץ זו הדשנה והשבועה, ובכל זאת היה לנו טוב. חליתי בטיפוס ונאלצתי לעזוב את ההכשרה. הצטערתי מאד, כי החיים נראו לי חד-גווניים ואפורים. בינתיים התחתנתי ועברתי ליידיניץ — עיר ציונית, מלאה נוער תוסס וער. השנים האלו היו עשירות בפעולה ציבורית. ביום עסקתי בהספקת עצים להסקה ובערבים — עד מאוחר בלילה — הקדשתי את זמני לפעולה בתנועת פוע"צ, „החלוץ“ וקק"ל. הודות לפעולתי במשך שנים וההכשרה שעברתי, קיבלתי סרטיפיקט על חשבון „החלוץ“ ועליתי ארצה — ישר ליגור.

בקיץ תרצ"ה (1935) הגעתי למשק, וחי נמשכים בו בשרשרת ארוכה של היאבקות ואף לא מעט אכזבות קשות. עברו עלי חבלי קליטה קשים, ביחוד בעבודה. עבדתי בבנין, במחצבה, כמה חדשים ב„גדר הצפון“ — ולבסוף נקלטתי ב„לגיץ“. בביהח"ר אני עובד כבר למעלה מ-20 שנה. יש לי רושם, כי נקלטתי כאן טוב, על כל פנים מצאתי סיפוק רב בעבודתי. יגור היתה לביתי ואני חי בה במלוא ישותי, שמח בשימחתה ומצטער על כשלונותיה.

אני רוצה לעמוד על כמה ציוני דרך בחיי ביגור. חצי שנה לאחר בואי ארצה התחילו המאורעות וחברים רבים סופחו ל„הגנה“. אני עמדתי מהצד וזה הכאיב לי מאד. לכן היה לי יום חג, כאשר צורפתי לקבוצת האימונים ב„הגנה“. קשה לא להזכיר את קיץ 1944, שבו חל הפילוג במפלגת פועלי א"י, אשר תוצאותיו אנו מרגישים עד היום. מי יודע, אילו דמות היתה לתנועת הפועלים בישראל ולמדינה לולא הפילוג האומלל הזה שמעיב כעב קודר את חיינו הציבוריים עד היום. בשימחה ובסיפוק רב הנני מציין את יום שיהורר המעפילים

מעתלית ובאיזו חדות אחים קיבלנו אותם אז ביגור. הייתכן, שלא נזכיר את ה"שבת השחורה" 1946 ואת המאבק המר, בו עמדנו כציבור, במיוחד החברות. גם הנוער והילדים השתתפו במאבק ובני חיים, אז בן 16, נפצע בעמדו בשער המשק. זאת היתה עמידה יפה וגאה של יגור.

ברטט של שימחה שאין לבטאה, אזכור את ליל 29 בנובמבר 1947, שבו האו"ם החליט על הקמת המדינה. זכרונני כיצד הציבור קם ספונטנית מהמיטות באמצע הלילה, התכנס בחדה"א, שם הוגש יין והתלקחה הורה סוערת. למחרת באו מאורעות הדמים, המאבק עם האנגלים ועם הכנפיות הערביות. אז גם התחיל אסוני האישי — כהו עיני מראות. והנה בא היום הגדול ה' באייר תש"ח — יום ההכרזה על המדינה. זכינו לעמוד במעמד מיוחד זה — רגעים קדושים אלה לא ימושו לעולם מזכרוני. באותו יום נפילת גוש-עציון... שימחה ואבל — והלב נאלץ היה להכיל כל אלה.

האפופיאה של מלחמת השיחור ותקומת המדינה... ואני בורג קטן במאבק הזה. עוד הספקתי להשתתף בפעולה במישלט תל-חנן ולהיות עם אלה המקבלים שם את העולים בשימחה. אפשר להמשיך ולהמשיך, אולם קצר המצע. ביום חשבון נפש וסיכום בערוב יומי — למרות האכזבות — אומר אני לנפשי: "...זאת הדרך — בה ללכת, ללכת עד תום."

א ר י ה ב ר ד

לא על מגש של כסף

בעירתי אשר בבסרביה היה סניף "השומר הצעיר", אליו השתייכתי בילדותי. עם התבגרותי עזבו רבים את התנועה ולא הלכו להגשמה. בתקופה ההיא ייסדנו, מספר חברים, סניף פועלי-ציון וגם תנועת נוער "פרייהייט-דרור". הגיעו אלינו שמועות על הכשרה חלוצית, אך לנוער "דרור" לא היתה זכות לעלייה כי מרכז החלוצי לא הכיר בתנועתנו. רק בשנת 1933 זכינו סוף סוף להכרה ואז יצאתי להכשרה. בהתחלת 1935 הוזמנתי לפלוגת עלייה. מי שעמד במבחן לפני אנשי מרכז "החלוצי", נשאר. היתר נופו. בפלוגת העלייה, הבחורים כמעט ולא עבדו, בגלל חוסר עבודה; לבחורות כן היתה תעסוקה: במשחטת עופות, בבית-חרושת לאריות אגוזים ועוד. ההכנסות היו זעומות ולעתים די קרובות סבלנו רעב ממש. כשהגיעה תקופת האישורים לעלייה התחילו בינינו וויכוחים: כאשר נגיע ארצה האם עלינו ללכת לקיבוץ, או למושב.

ב-1935 עליתי ארצה, ושוב התחילו להתעורר וויכוחים בינינו על ייסוד מושב של יוצאי רומניה, אבל מוסדות התנועה שכנעונו ללכת ליגור. בשנתיים הראשונות במשק עבדתי במחצבה, לאחר מכן התחלתי לעבוד על משאית חקלאית. היה זה בימי המאורעות של 1936—1939.

בשנת 1943 נקבעתי כנהג אוטובוס. העבודה היתה באותם הימים לא מוגבלת בזמן, והיינו עובדים לפי הצורך.

עם הכרות האו"ם על הקמת מדינה עברית התחילו הערבים כידוע בטירור מאורגן על מנת להפחיד את הישוב העברי. לא עבר יום בלי זריקת אבנים ויריות על אוטובוס, והמוות השתולל בדרכים.

ברצוני לציין לפחות מקרה אחד שנחרת בזכרוני מהתקופה ההיא. נדמה לי שזה היה היום המר ביותר בחיי מכל הימים שידעתי לאחר הכרזת המדינה והמאורעות שבאו בעקבותיה. התקבלו ידיעות שהיישוב היהודי מותקף והכבישים הסומים בכל הארץ. באותו היום הייתי בחיפה שעות אחדות בבוקר מוקדם, נהגים של עשרות מכוניות חיכו בצפייה להוראה. לפנות ערב קיבלנו הוראה לזוז ויצאנו לדרך. בדרכי הביתה, כשאני נוהג באוטובוס מלא נוסעים, התקרבתי לבלד־א־שייך (תל חנו). לפתע הבחנתי מרחוק על הכביש במדורה גדולה. היה מאוחר כבר לחשוב על נסיגה לכיוון חיפה. ביקשתי מאחד החברים, נהג, שיחליפני במקרה שאני איפגע, הגברתי את המהירות והתקרבתי באורות מלאים להמון ערבי משתולל. הודות למהירות זו פינה ההמון את הכביש ואז ראיתי את מקור האש. היתה זו מכונית שיצאה מחיפה כמה רגעים לפני. כאשר הגעתי לגשר נודע לי, כי מכונית זו השתייכה לקיבוץ גבת ושני חברי גבת גשרפו עימה.

אכן, עצמאות ישראל לא ניתנה על מגש של כסף.

ישראל ברנע

חיי עבודה

בביתי ובעיירתי היתה אווירה ציונית. הקופסה הכחולה של הקרן הקיימת תפסה מקום נכבד בפעולותינו, וכן פעולות ציוניות אחרות. כרוב בני הנוער נמשכתי גם אני לעיר הגדולה ויצאתי לקישינוב בכדי להשלים את לימודי. בעיר זאת הצטרפתי לתנועת "דרור־החלוץ" ויצאתי להכשרה, ואני אז בת 19.

שנתיים וחצי שהיתי בקיבוץ ההכשרה. התנאים היו קשים והעבודה מפרכת. היינו צעירים ובלתי מנוסים בעבודה פיזית קשה והיינו צריכים להתחרות עם האיכרים מהסביבה שהיו פועלים מדורי דורות — בחטיבת עצים ובעבודות אחרות. בינתיים חלו חילופי גברא בממשלה ולשלטון עלו אנשי "משמר הברזל" — איגוד פשיסטי־אנטישמי מובהק ובראשם קוזה הידוע לשימצה. ההכשרות חוסלו והחברים התפזרו. נשארנו כחמישה חברים ורצינו לקיים את נקודת ההכשרה שלנו בכל מחיר עד יעבור זעם. אבל לאחר זמן קצר נאלצנו גם אנו להתפזר.

בשנת 1938 קיבלתי סוף סוף את הסרטיפיקט המיוחל ועליתי ארצה. הגעתי ליגור ביום בו התקיפו הערבים את המשק. גרנו באוהל ולא פעם הפחידונו בלילה יריות. נכנסתי לעבוד ברפת, בה המשכתי עשר שנים. קלט אותי והדריכני בעבודה קטוביץ ז"ל. הוא לימדני לחלוב ובעיקר לא לפחד מפני הפרות. הוא הקנה לי יחס לעבודה בענף וזה איפשר לי לעבוד ברפת שנים רבות למרות התנאים הקשים, והיה לי גם סיפוק בעבודה. רבות חיבת אני לקטוביץ ז"ל שגילה כלפי — העולה החדשה — יחס חם וחבירות טובה.

לאחר מכן עבדתי בכרם ובגן הירק ובסוף נקלעתי לצמריה, בה אני ממשוכה ע"י מכונת הסריגה זה ארבע־עשרה שנה. כאשר אני מנסה לסכם את חיי ביגור דומה שיכולתני להגיד שהיו אלה חיי עבודה פוריים. בכל ענף שעבדתי בו התמסרתי לעבודתי בכל לבי וכוחותי.

סוניה רוזן

ליובה הביא אותנו ליגור

אודה, כי היתה לי הרגשה מעורבת, כאשר שמעתי על עלילות ההכשרה בקלוסובה. חשבתי לעצמי — ומי יזכור את יתר העליות שתרמו גם הן את חלקן בבניית יגור? גם על קיבוצי ההכשרה ברומניה יש לספר ולספר.

אנו, יוצאי רומניה ביגור, עלינו לא בבת-אחת, אלא בתקופות שונות. גם העלייה שלנו עשתה את שירותה הנאמן למפעל הקיבוץ ולא במעט הודות לחינוך החלוצי שקיבלנו בקיבוצי ההכשרה שלנו.

העלייה החלוצית ברומניה היתה קצרה יחסית. היא נמשכה בשנות 1933—1939 ונפסקה עם פרוץ המלחמה. התנועה החלוצית ברומניה היתה בהשפעתה של מפלגת פועלי-ציון שהתבססה על תורת בורוכוב. תנועת הנוער „דרור“ ברומניה היתה תחת השפעת „החלוץ“ הפולני. רובו של הנוער היה מאורגן ב„השומר-הצעיר“ וב„גורדוניה“. עם התרחבות תנועות הנוער הגענו לשלב ההגשמה — ל„החלוץ“. תחילת האירגון היתה בצ'רנוביץ. לאחר מכן הרחיב את שטח פעולתו בבסרביה ורומניה. בתקופה זו היו מאורגנים כ-2000 חלוצים. במשך הזמן נוצרה „ברית חלוצי פועלי ציון“ שעמדה תחת השפעת המרכז בוורשה. הופיע גם עתון ביידיש.

במרכז „החלוץ“ התחיל מאבק על בסיס פריטטי של זכות היציאה להכשרה ועלייה עבור השומר הצעיר וגורדוניה. באותו הזמן התחלנו גם אנו לחפש מקומות הכשרה עבור הנוער המאורגן ב„פועלי ציון“. מקומות ההכשרה אורגנו באחוזות ובמנסרות. התנאים בהכשרה היו קשים מאוד. הרמה הסניטרית היתה נמוכה ביותר וגרמה להתפשטות מחלות רבות. זכות קדימה בקבלת הסרטיפיקטים היתה לבחורים חייבי גיוס לצבא — כך, שהבחירה לא יכלה להיות איכותית. הבחורות עלו בהתקשרות נשואי-פיקציה עם הבחורים שזכו בסרטיפיקט. תנועת „דרור“ התפשטה לטרנסילבניה. מבוגרים, בעלי מקצוע התארגנו באירגון „העובד“.

ב-1944, לקראת סוף המלחמה היה נסיון של התארגנות מחדשת של התנועה החלוצית, אבל הסובייטים מיד הפסיקוה.

איך הגענו ליגור? לובה, איש רומניה, היה מהראשונים שעלו ארצה מתנועתנו. הוא היה כעין שליח בלתי-רשמי של התנועה. היתה אז תוכנית לייסד קיבוץ יוצאי רומניה ועל לובה הוטל התפקיד לחפש דרך להגשמת התוכנית. היה נסיון לרכז עולי רומניה באשדות-יעקב, אבל ללא הצלחה. לובה הביא אותנו ליגור וכאן נקלטנו.

שורה מורדקוביץ

ל ב ט י מ

בעיר מולדתי חוטיץ, אשר בבסרביה, היה נוער יפה ומאורגן, בית ספר עברי ומוסדות ציבוריים רבים כמו בכל העיירות בגולה בתקופה היא. באופן מיוחד היתה פעילה בעיירתנו התנועה הציונית על כל זרמיה.

גדלתי בבית ציוני בו דיברו עברית (אבי ז"ל גם נבחר פעם לקונגרס הציוני) ואין

פלא, איפוא, שכבר מגיל עשר השתייכתי לתנועת השומר הצעיר, ועברתי את כל השלבים בהתפתחות התנועה עד שמלאו לי 18 שנה. על השומר הצעיר עברו אז ימי משבר קשים. חדרו אז לתנועה דעות שמאלניות-הסלניות ועשו בה שמות. עודני זוכרת את הוויכוחים הסוערים שנמשכו ימים רבים וכתוצאה מהם חלק מההנהגה ואיתם רבים מהשורה עזבו את השומר הצעיר והצטרפו למפלגה הקומוניסטית וגם אני נסחפתי איתם. הייתי פעילה מאוד והדרכתני נוער שהיה מבוגר ממני, אבל סיפוק לא היה לי. לא הייתי שלימה עם עצמי ולא יכולתי בשום אופן להתרגל למחשבה שלא אעלה ארצה. במשך שנה התעניתי בלבטים וחיפושי דרך עד שגמלה בלבי החלטה לחזור למקור מחצבתי — לציונות החלוצית. ראשית דבר הפסקתי את פעילותי במפלגה הקומוניסטית, עזבתי את העיר ועברתי לצ'רנובין. לא יכולתי ולא רציתי לחזור להשומר הצעיר וגם גורדוניה לא תאמה לנטיית השמאליות וכאשר נוסד בעיר זו סניף פועלי ציון הצטרפתי אליו ולאחר מכן יצאתי להכשרה.

עליתי ארצה בשנת 1939. לפני עלייתי הלכתי להיפרד מאחי שריצה את עונשו בבית הסוהר בגלל השתייכותו למפלגה הקומוניסטית (גם אחי השני השתייך למפלגה הקומוניסטית — שניהם נמצאים בברית המועצות ומוזה שנים נותק, מסיבות ידועות, הקשר בינינו). הוא אמר לי בין היתר, ספק באירוניה, ספק ברחמנות: «ובכן, את בכל זאת נוסעת לפלסטינה?» ונד לי בראשו. אינני בטוחה אם זאת היא גם דעתו כיום.

את דרכי לארץ עשיתי באניית המעפילים המפורסמת «טיגר היל». רבות סופר עליה ואין הרבה מה להוסיף. זו הפעם הראשונה אשר טעמתי טעם של רעב ממש, שהציק קשות במשך שבועות. נזכרת אני מה רבה היתה שמחתי, כאשר מצאתי פעם קליפת סלק, ובאיזו הרגשה החזקתי את חתיכת הלחם שחילקו לנו אחרי שעברו אלינו מעפילים מצ'כיה מאנייה אחרת וברשותם היה מלאי קטן של לחם. חוויות כאלו — אם אפשר לקרוא לזה חוויות — קשה בכלל לתאר. אם נוסיף את הצרות שגרמו לנו האנגלים שעקבו אחרינו ולא הירפו מאיתנו אף רגע — הרי התמונה תהיה שלימה. על ידי נפלו שני מעפילים מכדורי האנגלים ע"י חופי תל-אביב. נמצאתי אז על סיפון האנייה.

על יגור שמעתי עוד בהיותי בחוף לארץ והיו לי פה גם כמה חברים. החלטתי על כן להצטרף למשק. ברדתי מהאנייה הייתי במצב ירוד מאוד (משקלי היה 38 ק"ג) וגם חבלי הקליטה במשק לא היו קלים כל עיקר, אבל עמדו לי חינוכי והכרתי ועשיתי את כל המאמצים בכדי להישאר במקום.

חנה אהובי

חצי יובל

בעיירתי קורולובקה אשר בגליציה המזרחית היו פחות ממאה משפחות, שהתפרנסו ברובם ממסחר ועיר ומקצתם ממלאכה. כל יום חמישי בשבוע ביום השוק הקבוע, היו מתאספים האיכרים מהסביבה, מביאים את תוצרתם החקלאית, עופות, בקר וסוסים שנועדו למכירה וההמולה היתה רבה, כרגיל ביום שוק בעיירות ישראל לפני השואה, דומה שכל השבוע נתקיימו יהודי קורולובקה בזכותו של אותו יום חמישי שעליו עיקר פרנסתם. אבי שימש בתור מנהל אצל בעל אחוזה יהודי (כאלה היו לא מעטים בסביבתנו). אבל

פרנסתו היתה בצימצום. לאחר מכן עקר אבי עם כל המשפחה מקורלובקה לצ'רנוביץ במדינת רומניה, שם היו לו קרובי משפחה שעזרו לו איכשהו לקיים את המשפחה בדוחק. בצ'רנוביץ חל מפנה במצבי, שם למדתי ועבדתי בפקידות כמה שנים, אבל שאיפתי היתה לעלות ארצה, ובשנת 1933 הצטרפתי ל"ברית חלוצי פועלי ציון" ויצאתי להכשרה. למה דווקא פועלי ציון? כי חיפשתי דרך למפלגה פועלית, שהיתה יותר לפי רוחי. קיבוץ ההכשרה נמצא בכפר ע"י הגבול הפולני, בו נמצאה תחנת רכבת, דרכה עברו לעתים קרובות קבוצות חלוצים מפולין לנמל קונסטנצה. לא פעם קנאנו בהם וצפינו בכליון עיניים לאותו יום שגם אנו נהיה בין הנוסעים לנמל.

בקיבוץ ההכשרה הזה היו באותו זמן כשבעים איש. עבדנו בעיקר במנסרה ובאחוזה שבעליהם היו יהודים. הצפיפות היתה איומה ומחלות ההכשרה הידועות לא פסחו גם עלינו. בקיבוץ זה שהיתי כשנה ואושרתי לעלייה. הקיבוץ פוזר אגב ע"י המשטרה הרומנית עקב חשד של קומוניזם. חזרתי הביתה וחכיתי לתורי, שנמשך מחמת חוסר סרטיפיקטים, כמה שנים.

בשנת 1938 נקראתי לפלוגת עלייה, כלומר קיבוץ הכשרה ל"מאושרים" — תרתי משמע. בעצם לא היה הבדל בינו ובין קיבוץ הכשרה רגיל. שוב אותם התנאים של דיור, לבוש ואוכל ואותה העבודה במנסרה. אלא שהפעם אחרי שהות של שנה קיבלתי סוף סוף את הסרטיפיקט המיוחל, לו ציפיתי שנים כה רבות. ובשנת 1939 הפלגתי מנמל קונסטנצה ארצה ב"פולוניה" — אנייה פולנית שכל הזמן עשתה את דרכה בין הגמלים קונסטנצה חיפה. נזכר אני בחגיגה באנייה זו לכבוד הפלגת המאה בקו זה. רב החובל דיבר פולנית ואחד הנוסעים איחל הפלגות רבות בכיוון חיפה. לא ידענו מה עלול להתרחש בזמן הקרוב ומה מעטות ההפלגות ש"פולוניה" תעשה עוד בכיוון לחופי הארץ.

מהאנייה הגעתי ישר ליגור. עבודתי הראשונה היתה בהקמת גדר בשטח עצי פרי, לאחר מכן עבדתי בעגלונות בחצר המשק, במכבש ובקומביין שם עבדו אז אנשים רבים. במחצבה ובנשר עבדתי עשר שנים. מסרתי תור במטבח ומאו אני ממשיך לעבוד בגן עצי פרי. חצי יובל בעבודה בארץ ובקיבוץ.

אברהם שמיר

מחמאה מחייבת

בביתי, בויז'ניץ — בוקובינה, דיברו יידיש וגרמנית, רומנית — רק במגע עם השלטון. העיר נקראה גם תל-אביב של רומניה, כי רק 2% בתוכה היו לא יהודים. הרב וחסידיו שלטו בה בכיפה והטילו מוראם על הכול. כסמל אופייני לשלטון זה שימשו המנעול והשרשרת, אשר נתלו על דלתות בית הכנסת, בכדי למנוע אסיפה ציונית לקראת בחירות לקהילה. היה אצלנו מועדון ציוני, אשר איכשהו איפשר התכנסויות של כל הזרמים בתנועה. להכשרה יצא כל אחד לפי גטייתו.

בשנת 1934 יצאנו, אני ויוכבד, להכשרה של ברית-חלוצי פועלי-ציון (דרור), תנועה אשר נוסדה שנה קודם וריכזה בתוכה את הנוער, אשר על פי מעמדו לא מצא את מקומו בתנועות השונות של גורדוניה והשה"צ. מרכז החלוצי היה בבוקרסט. אנחנו אירגנו את מרכזנו

בצ'רנוביץ, צמוד למרכז פועלי-ציון. מרכז החלוקין, אשר בידו היו הסרטיפיקטים לעלייה, שם בדרכנו מכשולים רבים, כגון: מבחנים בציונות, סוציאליזם, שפה וכד'. התנועה התפתחה במהירות והקיפה את כל איזורי המדינה הגדולה דאז. תחילה היו ההכשרות על טהרת החקלאות בתנאי ניצול מחרידים. זה נתן להן אופי עונתי, כעבור זמן היתה לנו גם שרשרת קיבוצי-הכשרה עירוניים וחברינו עבדו בבתי חרושת ומפעלים שונים. הממשלה הפשיסטית של גוגא-קוזה משנות 1937—1938 שמה קץ לכול. היסלנו את מרכזנו בצ'רנוביץ ועברנו לבוקרסט. זכור לי תפקידי העגום של שריפת הארכיון ופיוור האפר על המדרכות, כסגולה נגד החלקה על הקרח.

באתי ליגור בתחילת 1938. עבודתי הראשונה היתה בנגריה בהכנת הצריפים בשביל המחנה בעתלית. עבודתי לפי יכולתי ומצפוני, אבל חוסר כל הערה או תגובה על טיב עבודתי נסך בי איזו הרגשת אי-ביטחון. ביום מסויים אמר לי חבר, כי למחרת עלי לעבוד במחצבה, לרגל הגדלת הקבוצה שם. בערב, בעלותי לסידור העבודה בכדי לוודא זאת, שמעתי מרחוק את רכו הנגריה צועק לעבר סדרן העבודה (ביידיש) «את וינר לא אתן לך, הוא עובד בעד שניים». המחמאה הזאת מלווה ומחייבת אותי כל השנים.

יעקב וינר

מכפר גליקסון ליגור

טרנסילבניה מולדתי, השתייכה קודם לרומניה ורק בזמן המלחמה צורפה להונגריה. בגיל צעיר נעשיתי פועל ועבדתי בעבודות שונות. הצטרפתי לתנועה הסוציאליסטית ולאחר מכן גם לתנועה הציונית. זכורני שבעירנו היתה פעולה עגיפה למען קק"ל. התנועה הפעילה ביותר מבין תנועות הנוער הציוניות היתה תנועת «הנוער הציוני» ולכן נמשכתי לשורותיה, בינתיים גויסתי לצבא ולאחר השיחרור ב-1933 יצאתי להכשרה של «הנוער הציוני».

יהודי טרנסילבניה היו דתיים והתנגדו ברובם לציונות, ולמרות שהיו בדרך כלל אמידים לא עזרו להכשרה החלוצית. נזכר אני ש«בימים הנוראים» הזדמנו לבית-כנסת. לבושים היינו בסגנון «חלוצי» דאז. אחדים מהמתפללים שאלו: «מיהם הנערים האלה?» התשובה היתה: «אלה יתומים מסכנים, שרוצים לעלות לפלשתינה». אין תימה, איפוא, שללא עזרה היו ההכשרות של «החלוקין» במצב חומרי קשה מאד. למרות שהיו בינינו גם בני המעמד הבינוני המבוסס, לעתים קרובות רעבנו ללחם. היינו או כ-150 חלוצים בהכשרות. עבדנו במנסרות, ביערות או בעיר, בבתי-חרושת. לפעמים עבדנו גם בכפר, במשתלות עצי-פרי. ההכשרה היתה מחייבת לשנתיים בלבד, אבל אני רציתי לשמור על זכותי לעלייה והמשכתי בה שנים. בלילה, בו כבש היטלר את צ'כוסלובקיה, היינו כבר מוכנים לעליה ב'. היה אז גיוס פתע לצבא וכמה מבין החלוצים הורדו מהרכבת, בה נסענו לנמל. יצאנו באניה «אסימי» מנמל קונסטנצה. היה זה ערב פסח 1939, מספר חודשים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. יהודי רומניה נתנו לנו צידה לדרך בעין יפה וערכנו «סדר פסח» כהלכתו. באניה נפגשנו עם חלוצים ממקומות אחרים מרומניה ומפולין, שם נפגשתי עם דבורה, אתה נקשרתי אחר-כך בארץ בקשרי משפחה.

לאחר הפלגה של תשעה ימים הגענו ארצה. חלק מהעולים הורד ע"י חברי «ההגנה»

בכפר ויתקין. התוכנית היתה להוריד את יתר העולים בלילה הבא, אבל הבריטים גילו בינתיים את האנייה וגרשו אותה ליוון. לאחר כמה חודשים שוב עלינו ארצה. הגרעין אליו השתייכתי עלה על הקרקע וייסד את קיבוץ "כפר גליקסון", בו הייתי חבר עשר שנים. אבל לא היתה שותפות רעיונית סוציאליסטית ביני ובין יתר החברים שם, כי הרי כל חיי הייתי פועל-פרוליטרי. הם שללו את חג האחד-במאי וכו'. חיפשתי על כן דרך לעבור ליישוב של הקיבוץ-המאוחד. כך הגענו ליגור.

שמואל לנדאו

הצטרפתי ליגור

גדלתי בעיירה, בה לא היה שום בית-ספר עד 1924 חוץ מ"חדר" של דרדקים, שם החינוך היה, כנהוג, אך ורק מסורתי. היה כמו כן בית-ספר עממי רוסי, אבל ההורים לא הסכימו לשלוח את ילדיהם לשם מפאת חילול שבת. (לכתוב בשבת, או לשבת עם ראש גלוי). אני הייתי אחד מאלה שהורי שלחוני ללמוד בבית-ספר זה. על ציונות לא ידענו כלום. פרט לאלה כמובן שלמדו באודיסה, בקיוב, ובפטרבורג. מסופקני אם רבים מהעיירה ידעו על הרצל, ה"חדר", זה היה כל הרוחניות של העיירה. אבא רצה להוסיף לי השכלה כללית ושכר לי מורה פרטי ללימוד רוסי. היה זה מעין גנדרנות שבאופנה.

פרצה מלחמת העולם הראשונה, שנגמרה במהפכה הרוסית ואני עדיין בן 12. אני זוכר רק את ההפגנות של אחד במאי וקריאת הסיסמאות "תחי רוסיה החפשית" ובאותם הימים גם התנגשויות בין ציונים ואנטי-ציונים ולא הבנתי עדיין כלום. בינתיים הזמן עשה את שלו, תכפו שינויי משטרים, רומניה כבשה את בסרביה, ותיכף עם כיבושה אסרה על לימוד שפה אחרת חוץ מרומנית. אסור היה לדבר רוסי. ומי שעבר על האיסור הזה נחשד בקומוניזם. רוב הנוער נשאר בלי השכלה, כי קשה היה להתחיל הכל מחדש. באותו הזמן חזרו מרוסיה באמצע הלימודים כל הסטודנטים בני עיירתי, כי לא רצו להשאר במשטר הקומוניסטי, הם היו ספוגי ציונות ונעשו מורים פרטיים. סטודנטים אלה ידעו ברובם עברית. ואם כי אסור היה כאמור ללמוד שפות אחרות הם פתחו בכל זאת בית-ספר עברי במסווה של "חדר" והתחילה לנשוב רוח חדשה בעיירתנו. התארגנו בחוגים ולמדנו מפי המורים גם ציונות, ואז שמעתי בפעם הראשונה על כל גדולי הציונות, מהרצל ועד גורדון. בעיקר היינו מושפעים מקורות תל-חי ומותו של יוסף טרומפלדור. בכלל התחלנו להרגיש שיש מקום אחר בשבילנו, ולמרות היותנו צעירים ביותר חשבנו כבר את עצמנו כחלק מחלוצי העם.

המשטר הרומני היה תקיף ואכזרי מאוד, השלטונות תפשו את ה"חדר" שלנו ואסרו כמה מורים, אבל אז היו כבר כמה מחנכים מבוגרים. הם פתחו מועדון "התחיה" ושם היינו לומדים ומתחנכים לפעולות ציוניות.

בשנת 1921 התארגנו ראשוני חלוצי רומניה — 13 במספר, כולם בני עיירתי. הם שכרו אדמה חקלאית, הקימו אוהלים ועבדו שנה למען התכונן לעלייה. אנו הצעירים היינו מבקרים אצלם וגם עוזרים להם. בערבים היו אוספים אותנו, מספרים על ציונות, על עלייה ועל חיי

החלוצים בארץ. אחרי שהחלוצים הראשונים עלו ארצה נשארנו הצעירים בתקווה שגם אנו נגשים וניפגש בארץ. כך התחלנו לפעול ביתר מרץ ולמשוך אלינו את הנוער מהעיירה. בשנת 1924 יצאנו להכשרה, אני ועוד כמה חברים, עזבתי את הבית תוך התנגדות כל המשפחה, (גם איימו עלי שאם אתחרט וארצה לחזור, לא יתנו לי דריסת רגל בבית) הגענו לקישיניווב, רחוב בינדרסקי 14, מקום ידוע בתנאים הקשים, שהיה מבחן לכל חלוץ. עמדתי במבחן של חורף קשה, ובקיץ עברתי לחווה חקלאית של החלוץ — „מסדה“, שם הייתי קשור עם ההכשרה 6 חוצי שנים, בתוך זה שנתיים בצבא הרומני, בגלל הפסקת העלייה בגזירת פספילד. באותו זמן יצאו לשרת בצבא הרומני כמה חברי המרכז והתברר לי אחר־כ שהייתה בזה גם כוונה ללמוד ולהשתלם במידת האפשר בתורת הצבא.

לאחר גמר השירות בצבא הייתי פעיל בגורדוניה בעיירתי ובשנת 1931 עליתי ארצה. בארץ עמדתי להצטרף לקבוצת לג' בכפר סבא שרוב חבריה היו איתי בהכשרה זמן רב, אבל היה אז נטוש ויכוח בתוך הקבוצה על איחודה עם „חפצי־בה“ והרבה התנגדו ועזבו, ביניהם מטובי חברי, ונשארתי בעיר גם אני. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה — ואני חבר „ההגנה“ — יצא כרוז מהמוסדות העליונים „מי לנשק ומי למשק“, ואני כבר בעל משפחה. החלטתי להצטרף לקיבוץ. באנו ליגור ואנו ממשיכים בה.

משה גיציס

בעלייה ב'

נולדתי בגרמניה, אבל משפחתי עברה לטרנסילבניה. אחי היו ציונים, אחד מהם גם נאסר בעד פעולה ציונית וכאסיר ציון הגיע ארצה, אחריו. במשך כל חיי בגולה חייתי באוירה ציונית וידעתי על ארץ ישראל. הכרתי את עלייה והתחתנו עוד לפני המלחמה ונולדו לנו ילדים. כמו ליהודים רבים היתה גם לנו חנות מכולת ועליה פרנסתנו. עם פרוץ המלחמה כשהתחילו הפעולות נגד יהודים, בהשראת הגרמנים, נלקחתי למחנה עבודה. עבדנו קשה במחצבה יום עבודה ארוך של 17—18 שעות. האוכל היה זעום. אבל האמת ניתנה להיאמר: בהשוואה למחנות של הנאצים התייחסו שומרינו הרומנים אלינו בצורה אנושית. במחנה זה שהיתי שלוש שנים. ברחתי פעם אבל נתפסתי והוחזרתי. עם סוף המלחמה שוחררתי ועליתי עם עליזה בעליה ב'.

ש. דגני

*

התחתנתי בגיל צעיר, הייתי אז בת 17. עוד בגיל צעיר שמעתי על ארץ־ישראל, כי מברשיצה, עיר מולדתי עלו לא מעטים לארץ עוד לפני המלחמה. השתייכתי גם להסתדרות נוער ציונית „אביבה“.

עם פרוץ המלחמה נשארתי עם הילדים לבד, לאחר ששמעון נלקח למחנה עבודה. קשה היה למצוא עבודה ולפרנס את הילדים, אבל הודות לפני „האריים“ הסתדרתי איכשהו

והודות לכך הצלחתי אפילו לבקר את שמעון במחנה העבודה. במשך המלחמה לא נדדתי ונשארת בביתי עם ילדי עד שובו של שמעון ממחנה העבודה. לאחר שיחרורו נסינו לחזור לחיים רגילים. קיבלנו עבודה והילדים ביקרו בבית ספר יהודי. אולם הרגשנו את האנטישמיות ההולכת וגוברת גם אחרי המלחמה והתחלנו לחשוב על עלייה. בתקווה להבטיח לילדים עתיד יותר טוב.

הייתי פעילה בהסתדרות הציונית "איחוד". דגני היה גזבר בקק"ל וגם חבר בוועדת עלייה, אשר קבעה התור לעלייה באוניות בלתי-לגליות. הודות לכך איפשרו גם לנו לעלות. בשנת 1947 עלינו מרומניה לישראל בעלייה ב' בדרכון קבוצתי. הפלגנו באנייה הגדולה "עצמאות". האנייה גורשה לקפריסין, שם שהינו כ-8 חודשים. כשהתחילה העלייה מקפריסין זייפנו בתעודות את הגיל. שמעון צבע את שערותיו כלבנות וכך הקדמנו והגענו לישראל בשנת 1948. השתקענו בחיפה. אחד מבנינו התחנך במסגרת עליית הנוער בכפר-סולד. הוא היה מספר לנו על הקיבוץ ועל יתרונות החיים במסגרת זו. זה השפיע עלינו ובשנת 1955 הצטרפנו לקיבוץ יגור.

שמעון עבד מיומו הראשון בבית חרושת "לגין" ואני עבדתי מספר שנים במטבח ב"לגין", במטבח הגדול. בחדר האוכל ובבתי ילדים. אנחנו מרוצים מחיינו בקיבוץ ומצטערים שלא הגענו אליו ישר מהאנייה.

עליזה דגני

מן העיר אל הכפר

עליתי ארצה בשנת 1925 מעירתי קלרש שהצטיינה בפעילות ציונית ענפה. בה השתתפו חוגי נוער ומבוגרים. עוד בתקופת חובבי ציון עלו מספר יהודים מהעיריה לא"י ורחשנו להם חיבה והערצה. ביניהם הדמות הבולטת — ישראל גלעדי.

בבית הכנסת הציוני שררה אוירה תרבותית-לאומית. בארון הספרים, ע"י הש"ס, אפשר היה למצוא את "התקופה" ועוד. חגים דתיים היו מקבלים גם גוון לאומי. בשמחת-תורה, למשל, היה בית הכנסת מקושט ו"העליות" לתורה נתרמו לקק"ל ובסעודת גבאי ביה"כ היו מברכים על יין מארץ-ישראל.

הנוער הציוני התארגן והקים מועדון "תרבות" ומועדון לספורט מסונף ל"מכבי", תזמורת וכו'. קויימו שם הרצאות על נושאים היסטוריים וציוניים. אורגנו נשפים והצגות (בעברית) בכוחות עצמיים. נעזרנו הרבה ע"י האינטליגנציה הלאומית שהגיעה אלינו עם זרם הפליטים שנמלטו מאימת הפרעות באוקראינה. כמו כן פעל הרבה צעיר בן עירנו, שהגיע אלינו מצרפת והוא בוגר המחזור השני של הגימנסיה "הרצליה". בין הפעילים היה גם הצעיר וריצקי, שצייר לנו תפאורות להצגות.

ביחנה היה בית ציוני וכל הילדים למדו עברית. קבלנו בקביעות את "העולם" בטאון ההסתדרות הציונית ועוד שבועון יהודי ברוסית. משהגעתי להחלטה לעלות לארץ-ישראל השתדלו הורי להניא אותי מכך, אולם לאחר שעמדתי על דעתי הסכימו וציידוני ביד רחבה ובשנת 1925 הגעתי ארצה.

קשה היתה התאקלמותי בארץ. העבודה היתה קשה למדי ללא הכשרה גופנית ומקצועית במידה מספקת, אמנם לפני עלייתי התחלתי בלימוד שני מקצועות: נגרות וחשמלאות, אך נאלצתי להפסיק מבלי להתמחות בהם. אף על פי כן עבדתי בארץ בחשמלאות תקופה מטוימת אם כי בתנאים ירודים ביותר. בארץ שרר אז כידוע משבר כלכלי חמור וחוסר עבודה מבהיל. אנשים רבים התקיימו על סיוע ועזיבת הארץ הגיעה לממדים גדולים. אבל אותה הכשרה גופנית מינימלית שרכשתי ובעיקר הרצון לא להיכנע — עמדו לי בימים הקשים ההם ונאחזתי בכל מיני עבודות שנודמנו לי. בין היתר עבדתי בפרדס גולדברג שכיום מהווה חלק מרמת-גן. גרתי אז בתל-אביב והלכתי יום-יום לעבודה ברגל — הלוך וחזור. לא פעם חזרתי ריקם בגלל טפטוף של גשם, או חשש שמא ירד גשם.

הצטרפתי בזמנו ל"קיבוץ המושבות" שאורגן בכדי להקל מעט את חוסר העבודה בערים והועסקנו בעיקר בסלילת הכביש פ"ת—ת"א. הקיבוץ הזה התפרק והאנשים התפזרו לכיוונים שונים. אני הלכתי לפלוגת הקיבוץ בעמק, אולם לא החזקתי מעמד והתחלתי לעבוד בבנין בתים במושב. חלק משכר העבודה קיבלנו במזומן והיתר במיצרכים. גרנו בבית בלתי גמור ללא תקרה, בלי חלונות ודלתות, "וכניסה חופשית" לעכברים בכל שעות היממה.

כשנגמרה עבודה זו עברתי לעבוד בכביש יבנאל—כנרת. למרות העבודה הקשה היתה זו תקופה עשירת חוויות — הפגישה הראשונה עם נוף הגליל, עמק-הירדן והכנרת. פגשנו שם דמויות מוזרות, בין היתר: משפחה מתבודדת שהתגוררה על הר-פוריה — זוג בלי ילדים, שחיפש את אלוהים במקום מבודד זה לאחר שנתאכזב, כנראה, למצאו במקום אחר. פועל קבוע אצל איכר עבד אתנו בעבודת הכביש כעבודה "מכניסה". משראינוהו יחף בעבודה שאלנוהו: הייתכן, עבודה קבועה ויחף בעבודה? ענה בפשטות שגם למעבידו אין נעליים.

כאשר נגמרה העבודה בכביש יבנאל—כנרת עברתי לשיכון לכפר-סבא. היתה זו תקופה של ראשית התפתחות מושבה זו. חליתי אז בפעם הראשונה בקדחת. עבדתי בעקירת אקליפטוסים ונטיעת פרדס במקומם. כידוע היחסים בין איכרי המושבה וההסתדרות היו אידיאליים ממש בהתחלה. שלטה עבודה מאורגנת, לא השתמשו בטוריות, כי אם רק במעדרים.

הפועלים החקלאיים בעונה המתה — הפרדסים טרם הניבו פרי — עבדו בעבודות שונות, בעיקר בבנין, ומספרם היה פחות מחמישים. אולם במהרה תמה האידיליה, בכפר סבא הופיעו אנשי "ביתר". לוחמי הציונות הצרופה לא לחמו באיכרים שמצאו להם עבודה זולה, אלא עשו הכול בכדי לחדור לאותם המקומות, בהם הפועל העברי המאורגן עדיין החזיק מעמד. המאבק על כיבוש העבודה החריף. ניבנו או שיכוננו פועלים על מנת לקשור את הפועלים למושבה ואמנם הם לא עזבו את המקום, אך הפרדסים התרוקנו כמעט מפועלים עבריים. הייתי בין האחרונים שפוטרנו, באותו פרדס בו עבדתי. פעם בא בעל-הפרדס עם אורחו לבקר בפרדס. פנה אלי האורח ואמר בערך כך: "סיפר לי מר ק. על המצב ואני חושב שבענין פיטורי הפועלים הוא צודק. אני בעצמי בעל-פרדס בראשון-לציון, אצלי בבית מדברים עברית. אני חסיד התורה המקדשת את הקנין הפרטי. עובדים אצלי רק יהודים וכשאני מוצא את הפועלים בעבודתם רטובים מוצה אין כל מניעה שלא אשפוך חמתי עליהם, אם בבית גרמה לי אשתי "מצב-רוח" — זוהי זכותי הבלתי מעורערת".

אכן, לאחר שקלט "תורה" זו השתכנע מעבידי ו"שוכנעתי" גם אני ובהתערבות המרכז החקלאי קיבלתי פיצויים ופוטרת. פיטורים אלו לא הפריעו לי כעבור מספר חדשים לחזור לעבוד באותו פרדס, אבל בבעלות חדשה. עבדתי בו בקביעות מספר שנים. הייתי חבר בהגנה, בימי המאורעות היינו יוצאים לשמירה לפי תור מסוים. מוזר, באותן שעות ולילות שהיו יריות ואני לא הייתי בשמירה — הרגשתי שקופחתי. אולם תקרית שקרתה לנו בעמדה יום אחד לאחר הצות היה בה. נדמה לי, כדי ל"פצות". היינו שלושה אנשים בעמדה ונהגנו ששנים יהיו ערים ואחד ישן לפי התור. פעם היה איתנו בחור שלא הכרנו (האנשים בעמדות היו בדרך כלל קבועים) מרח עצמו בפליט בכדי שהייתושים לא יטרידוהו והתמסר ל"שר השינה" בלב שלם. כאשר עמדנו וצפינו על השטח מעבר לעמדה פרץ פתאום הבחור בצריחות אימה כשהוא שוכב פרקדן והרובה בין ברכיו. רצנו אליו להשתיקו. התכופתי כדי להעירו מחלומו וקבלתי מכה בבטן בקת הרובה. הוא קפץ על רגליו ותוך כדי כך פגע בקנה בראשו של הבחור השני. שנינו תפסנו את הרובה, אך הוא המשיך להחזיק בו ולצרוח בשארית כוחותיו והתאמץ להגיע אל ההדק שהיה תפוס בידי. תוך היאבקות של כמה רגעים הוא הקיץ "וסיים" את חלומו. מתנשף כלאחר מאמץ על-אנושי והתרגשות של ניצול ממות. הוא סיפר לנו כי חלם שהערבים התנפלו עליו ורצו להורגו.

אני וחנה בנינו את ביתנו. חנה עבדה בביה"ס במקצועה (את הכשרתה במקצוע קבלה עוד בחו"ל). לא בנקל עלה בידה לרכוש מקצוע. כנערה צעירה, פליטת הפוגרום באוקראינה צריכה היתה לעזור לקיום משפחתה. הצטרפה לתנועת הנוער הלאומי והיתה פעילה בה. דחתה אפשרות הגירה לאמריקה ועלתה ארצה. במאמצים רבים הצליחה להעלות ארצה את כל משפחתה פרט לאביה ז"ל שלא זכה להגיע הנה. מנה גדושה של סבל נפל בחלקה בשנותיה הצעירות שנתנו בה אותות גם לאחר שנים.

נולדה בתנו רחלה ובמלאות לה שנתיים הגענו ליגור. כנראה מתוך אינטואיציה מסוימת הקדמנו את הרעיון שהוכרו עליו אח"כ "ההליכה מהעיר לכפר" — היינו בין המשפחות הראשונות שהגיעו בדרך זו לקיבוץ. אמנם פרשת קליטתנו בקיבוץ היתה מלווה קשיים לא מעטים. שבמידה רבה לא היו מחוייבי המציאות וטוב שהשתנו הדברים והיום הם עומדים ביחס הפוך לעומת העבר. אעפ"כ אינן הומות הדרכים אל הקבוץ. למרות הפירושים הרבים נמצא מפסיד לא רק הקבוץ, אלא המדינה בכללותה וצר מאד על כך. יבנה, יארגן הקבוץ את חייו כפי שיארגן — הוא מעמודי התווך, שבלעדיו לא תתואר מדינת ישראל דורות רבים.

יצחק הלפרין

תשועת בני ישראל — אם עתידה היא לבוא, תבוא לא מכהנים ונביאים, ולא ממורדים ואחרים — כי אם מאנשי העבודה הפשוטה אשר ביננו, אם אלה יבואו, אפשר שיגאלו...

י. ת. ברנר

חברים עולי הונגריה**„הספקתי“ להיאסר ב„שבת השחורה“**

בית הורי היה בית יהודי מתבולל טיפוסי. אמנם בימים הנוראים הלכנו לבית הכנסת, אבל לא יותר מזה. בבית דיברו גרמנית, אם כי השפה השלטת היתה כמוֹבן הונגרית. למדתי בבית הספר של הקהילה היהודית שיהדות ניתנה בו על קצה המזלג, ואחר כך עברתי ללמוד בבית ספר הונגרי. חברי לכיתה היו ברובם לא יהודים ואנטישמיות כמעט שלא הורגשה. היהודים — כשלושת אלפים במספר — היו ביחסים טובים עם האוכלוסייה ההונגרית ועד הרגע האחרון לא האמינו, והעיקר, לא רצו להאמין, שיכול לקרות משהו רע. מצבם החומרי היה בדרך כלל טוב והיו ביניהם עשירים לא מעטים. ואמנם בבוא יום עברה — כולם נלקחו מהגיטו לאושביץ, העשירים התמקמו בקרון האחרון ברכבת אושביץ, ובבודפשט הוא נותק מהרכבת וככה נשארו בחיים אלה שהיה באפשרותם לשלם כופר נפש הגון. אגב, בגיטו שהינו רק מספר שבועות. יש לזכור שבהונגריה הכנסת היהודים לגיטאות והוצאתם לאושביץ היה זה — לא כמו בפולין — עניין של שבועות ספורים. הכול נעשה במהירות הבזק. כלל לא ידענו על גורל יהודי פולין ולא שמענו על אושביץ. גם כאשר הגענו למחנה המוות השארנו את כל חפצינו ברכבת לפי הוראת הגרמנים, אשר הבטיחו לנו, שנקבלם לאחר מכן בשלימות ודבר לא יחסר.

נסעתי לאושביץ עם אמא, שם תיכף הפרידו בינינו ומאז לא ראיתיה יותר. לאחר ארבעה שבועות שהתי במחנה ההשמדה נלקחתי — כמו צעירות רבות אחרות — לעבודה בשלזיה העילית. היה שם מפעל חרושתי גדול לטקסטיל. יש להודות כי מצבנו — בהשוואה למחנות עבודה אחרים — היה די נסבל. באופן יחסי. יום העבודה נמשך תשע שעות. הלכנו לשם ובחזרה ברגל, שישה ק"מ בכל כיוון. קמנו בשתיים בלילה כי המיפקד נמשך שעות על גבי שעות. האוכל היה מרק ולחם. תנאים אמנם לא קלים, אבל לא התעללו בנו. כמוֹבן במידה שאחת מאיתנו לא יכלה להתגבר וגנבה כמה תפוחי־אדמה — העונש היה חמור: מכות. הורדת השערות ועמידה בחוץ, במשך שעות, בקור אימים.

יום לפני בוא הרוסים נעלמו הגרמנים. קמנו בבוקר והנה השער פתוח, יצאנו והנה עולם חופשי לפנינו. מי יכול לתאר הרגשתנו אז?

הרוסים הציעו לנו להישאר במקום כמה זמן שנרצה, בכדי שנחליף קצת כוח ואחר כך נוכל לנסוע לאן שנרצה. חלק מאיתנו, ואני בתוכם, קיבלנו את הצעתם. עבדנו וקיבלנו אוכל מתאים למצב בריאותנו שלא היה מזהיר ביותר — אני למשל איבדתי 30 ק"ג — והיה צורך להתגבר ולאכול בזהירות, בכדי שהמעיים המצומקים מרעב ממושך יהיו מסוגלים לעכל את האוכל. כך נמנענו מגורלם המר של אלה, אשר התנפלו ברעבתנות על שפע האוכל לאחר השיחורר ושילמו על כך בחייהם.

מצאנו וילונות ואריגים אחרים ותפרנו לעצמנו שמלה או שתיים, כי לבושנו במחנה היה כמו במחנות עבודה — עלוב, בלוי וקרוע. רק שמלה אחת היתה לגופנו לעבודה. לאחר העבודה וגם לשינה.

חזרתי "הביתה". כמו כולם לא מצאתי אף אחד ושום דבר. המשפחה ההונגרית שגרה בביתנו רצתה לפנות לי חדר והציעה לי להישאר אצלם. הודיתי להם על טוב ליבם, אבל את הצעתם דחיתי. לא רציתי להישאר שם אפילו יום אחד.

הצטרפתי לקיבוץ הכשרה ואחרי כמה חודשים עברנו ליוון, שם שהינו כחצי שנה. מפקד אניית המעפילים היה חבר יגור ובהשפעתו הגענו לכאן. הייתי בקבוצת ההונגרים הראשונה שהגיעה ליגור ב־19.6.46, כלומר: עשרה ימים לפני "השבת השחורה". כנראה שטרם מלאה סאת הסבל ונלקחתי — הפעם ע"י האנגלים — למאסר בלטרון עם עוד כמה עשרות חברות מיגור.

עבדתי בכרם, במטבח ילדים וממשיכה זה שנים כעובדת בית-הספר.

שׁוֹשְׁנֵה פִּלְגִי

אחד מחסידי אומות העולם

איהל עיררתי, ע"י הגבול הצ'כיהונגרי — היו בה 5000 יהודים — כשליש מהאוכלוסיה הכללית. היתה זו עיררה יהודית-חסידית, עם 2 בתי-כנסת, בתי מדרש, "קלויז" וישיבות. היהודים, כרגיל, פרנסתם היתה על המסחר הזעיר והמלאכה. פועלים יהודים כמעט ולא היו. בית הספר היהודי העממי, שהוחזק ע"י הקהילה, שפת ההוראה בו היתה כמו בכל יתר הערים — הונגרית. היהודים שלחו את ילדיהם לבית ספר זה מתוך חוסר ברירה, כי הרי היה חינוך חובה, אולם אחר הצהריים קיבלו הילדים חינוך מסורתי ב"חדר". לפי המושגים של הפדגוגיה המודרנית — הרי יש להודות כי סדר יומו של הילד היה אז עמוס "קצת" יתר על המידה. זכורני שמהבוקר עד שעה שתיים למדתי בבית הספר, משעה 2 אחה"צ עד 7 בערב למדתי ב"חדר", ורק אחר כך התחלתי להכין את השיעורים.

עיררנו היתה ציונית ברובה. היה שם הפועל המזרחי, אליו השתייכתי (השומר הצעיר נחשד בקומוניזם ובתקופת הורטי לא יכול היה להופיע באופן ליגלי). אפילו לאגודת ישראל, בהבדל ממקומות אחרים, היה צביון ציוני, ואחד מהם, צעיר בעל ידיעות רבות, היה מלמדנו עברית ודווקא בהברה ספרדית. בית הורי היה ציוני לכל דבר.

בשנת 1943 גויסתי לפלוגת עבודה. גייסי נתאחר במקצת, הואיל ובינתיים נאסרתי כאדם מחוסר אזרחות (אחד האבסורדים; אם כי נולדתי בהונגריה לא נחשבתי כאזרח, משום שאבא, אשר הגיע לפני שנים מפולין, הזניח את עניין התאזרחותו ועל כן נענשתי). האמת ניתנה להיאמר, כי זה לא היה הנימוק היחידי למאסרי. נוסף לכול חשדו בי בציונות וגם בסוציאליזם. אכן באותם הימים חל בי משבר עמוק, לא עוד הייתי צעיר דתי שאינו שואל שאלות, התפקרתי ויצאתי ל"תרבות רעה". תהליך זה הבשיל בזמן שהותי בבית הסוהר בבודפשט, שם התקרבותי לאנשי החוג הקומוניסטי, מהם קיבלתי ספרות והדרכה. מבחינה לאומית הרגשתי את עצמי "בתוך עמי", כי רובם ככולם היו יהודים. הם לא קיבלו תדריכים מהחוץ וגם ציוניותי, אותה לא זנחתי, לא הפריעה להם, כשם שלא הפריע לי הזיווג הזה של ציונות וקומוניזם. את הנהייה אחר הקומוניזם אצל צעירים יהודים יש לראות בעיקר כמחאה נגד המשטר והמצב הקיים באותם ימים קשים, נגד ההשפלה הלאומית וחוסר כל סיכוי לשינוי המצב. את הסוציאליזם-דימוקרטיים ראינו כבוגדים בגלל השתתפותם בפרלמנט של הורטי. השתייכנו לנוער הסוציאליזם-דימוקרטי, עליו השתלטו הקומוניסטים שפעלו במחתרת.

נתמזל מזלי ונקלעתי לפלוגת עבודה שלא נשלחה לחזית, אלא עסקה בביצורים על הגבול. והעיקר: היה לנו מפקד שללא שמץ של הפרזה אפשר לראותו כאחד מחסידי אומות העולם. איש האסכולה הישנה, בעל דעות ליברליות, ישר-דרך ומוכן גם להסתכן בגלל דעותיו. חיינו בתנאים די טובים יחסית. הוא דאג לנו בכול, אפילו כאשר נכנסו הגרמנים מצבנו לא השתנה לרעה, כי פלוגת העבודה השתייכו לצבא ההונגרי. יתר על כן: כאשר נתקבלה הוראה מהשלטונות הנאציים לנהוג בנו כמו בשבויי מלחמה קרע המפקד לעינינו את המסמך הזה. עם התקרב הצבא הרוסי למקומותינו נפרדנו מהמפקד בלבביות רבה. הוא נתן לנו „לערקו“ מהפלוגה, העניק לנו קצת כסף וגם צידה לדרך. אכן, היו גם כאלה, אם כי מעטים ביותר, ויזכרו לטובה.

התגייסתי לצבא הצ'כי. בצ'כיה נפגשנו עם ניצולי אושביץ ומחנות השמדה אחרים. כולם נהרו בשארית כוחותיהם למקומות מגוריהם הקודמים, אולי ימצא משהו קרוב. גם אני חזרתי לעיירתי בהונגריה וכמובן לא מצאתי איש מהמשפחה. דרכי היתה ברורה לפני. הצטרפתי להכשרה ועליתי ארצה באגייט המעפילים „הגרייטה סולד“. האגייטה גורשה כידוע לקפריסין, שם שהינו כארבעה חדשים. שושנה הגיעה לפני והצטרפה ליגור. בקפריסין קיבלנו מהמשק חבילה וגם קצת כסף וזה עודד אותנו מאוד.

העבודה הראשונה שלי במשק היתה במספוא. לאחר מכן עבדתי שבע שנים ברפת ומאו אני ממשיך לעבוד ב„לגין“.

יחזקאל פלגי

גהינום אושביץ

הגורל הפגישני משחר נעורי עם שמה של יגור. עוד בגולה נפגשתי עם לובה ז"ל, חבר יגור שהיה שליח הקיבוץ ברומניה. ביקורו בסניפנו „דרור“ הפך לחוויה בלתי-נשכחת. בטרנסילבניה היתה תנועה ציונית רחבה ועד פרוץ המלחמה היתה קשורה למרכז הרומני ולכן גם זכינו לביקורו של השליח מהארץ — לובה. כולנו נתפסנו לרעיון הציוני, כי עד אז חיינו ללא תוכן ותכלית וללא מטרה של ממש. לובה הלהיב אותנו ע"י סיפוריו על הקיבוץ. הוא סיפר לנו על עבודתו כרועה-צאן, לימד אותנו שירים וריקודים ארץ-ישראליים. כל זה נראה היה בעינינו לאחר מכן — בימי המלחמה והשוואה — כחלום נפלא וכזכרון נעים. ידה האכזרית של המלחמה והשוואה פגעה גם בסניפנו, גורשנו מהמחוז ופוזרנו בכל רחבי הונגריה. לבסוף רוכזנו במחנות השמדה, בהם מצאו רבים מחברינו את מותם.

ב 1940 כבשו ההונגרים את טרנסילבניה, רדפו את היהודים והניסו אותם לכיוון הגבול, כי ראו בהם אלמנט זר ועוין. בתקופה זו נוצרה מחתרת קומוניסטית, כדי לחבל במיתקני האויב. למרות שחינוכנו ב„דרור“ היה ציוני, הצטרפנו למחתרת הקומוניסטית, כי לא היתה לנו אז הרגשה של ניגוד בין ציונות-סוציאליסטית והקומוניזם. בשנת 1941 שותקה כל פעולת התנועה הציונית וגם נקודות ההכשרה התחסלו.

הייתי באושביץ

למרות שפעולת ההשמדה הגיעה להונגריה יותר מאוחר, רווחו בין יהודי הונגריה

שמועות, ש"כאן", בהונגריה, לא יהיה גיטו ולא תהיה השמדה. אפילו אם היו הצעות של בריחה, לא ניצלו אותן, כי לא חשו את הסכנה המתקרבת.

בחודש מאי 1944 פרצו גייסות משטרה לרחובות היהודים בעירנו והוציאו משפחות שלמות מהבית. כך נמצאנו, אני עם אחותי — היא בת 16 ואני בת 19 — ברכבת לאושביץ בימי הג'השבועות. 5 ימים של נסיעה בקרונות רכבת דחוסים, ללא אוויר וללא מים, רק דרך אשנב קטן, מסורג, אפשר היה "להציץ לעולם". אני ואחותי עדיין צחקנו בשובבות... טרם חשנו את הצפוי לנו.

עם הגיע הרכבת למחנה אושביץ הופיעה פלוגת אסירים יהודיים — זונדרקומנדו — למען טפל ב"מטען". הם השתדלו להציל את הצעירים בזמן הסלקציה, בה כיוונו מבוגרים, זקנים וילדים למשרפות. הצעירים הוחזקו במחנה עבודה. הגרמנים הפרידו בינינו, האחיות, ובין משפחתנו, שלא הוספנו לראותה. בשעת הסלקציה היה נוכח ד"ר מנגלה. לאחר הנסיעה רצינו לשאוף קצת אוויר, אך לאפנו הגיע ריח של בשר חרוך מהקרמטוריון. אוויר מקולקל זה נשמנו כל זמן היותנו באושביץ — כ-4 חודשים, הוא עורר בנו זועה ובחילה.

היום הראשון במחנה

מקלחת משותפת, גילוח ודיזינפקציה בפליט על גוף ערום. טיפלו בנו לא נשים בלבד, אלא גם גברים. הפעולה ארכה שעות רבות ועוד בערב נמצאנו עומדות ערומות ורועדות. לבסוף ניתנה לכל אשה שמלה ללא התחשבות במידתה. שוכנו כ-1000 נשים בצריף גדול ודולף, ללא ריצפה. בקושי מצאנו לנו מקום מנוחה על הרצפה הרטובה. "קאפו", הממונה במקום, השתמשה באלה לשם שמירה על המשמעת.

כמעט והצלחנו להירדם והנה נקראנו למיפקד — נוהג זה היה קבוע מדי לילה. עמדנו עייפות ורועדות מקור. הסתכלנו אשה ברעותה. נראינו משונות מאד. ארובות המשרפות הבהילו בלהבות ובעשן הסמיך שבקע מתוכן. התהלכו בינינו שמועות שונות ובלתי ברורות: "שורפים בגדים", "שורפים אנשים".

לארוחת הצהריים הגישו לנו מין נוזל — "מרק", מבושל מעשב עם חול, בו צפו תפוחי-אדמה מעטים. סיפרו, שמרק זה היה מהול בסם-משכר, לטימטום חושי-האסירים כדי שיהיו אדישים לנעשה איתם. המרק חולק בכלי משותף ל-5 בחורות, עפי"ר החמישית היתה זוכה רק לשאריות. בתחילה לא רצינו לאכול. אמרו לנו: "אכולנה, אחרת תגענה יותר מהר למשרפות". עם הזמן זכינו אני ואחותי ב"תפקיד" — שמירה על הנקיון מסביב לצריף. ל"בעלי-תפקידים" היו זכויות יתר. מותר היה לנו, לפני חלוקת המרק, "לדוג" את תפוחי-האדמה למנתנו. פעם בחודש היתה דיזינפקציה של בגדים וכביסה משותפת. שוב נשארנו ערומות שעות רבות. כשחזרה פקעת הבגדים מדודי-הכביסה, היתה צריכה כל אחת למשוך לה ממנה איזה בגד. לאלה שלא הצליחו לסחוב בזמן קיבלו קרעי שמיכות להתעטף בהן — עד הדיזינפקציה הבאה.

סלקציה לעבודה

בינתיים שמענו שתהיה סלקציה לעבודה. קראו לזה: "להתנדב לעבודה". באו קבלנים של בתי-החרושת שונים, לרוב בתי-החרושת לנשק, להזמין עשרות פועלים ופועלות. שוב העמידו את הנשים והגברים ערומים. הבריאים והחזקים נבחרו לעבודה, הנחשלים נשלחו למשרפות. לעתים חיפשו גם בעלי מקצוע מסויים. נבחרנו לעבודה וכך יצאנו מאושביץ.

הסיעו אותנו בתנאים יותר אנושיים, נתנו לנו לבוש ואוכל ובכרכת נוסעים הגענו למקום העבודה, עבדנו בבית-חרושת לנשק — הדבקנו פתילים למוקשים, עבדו שם רק אסירים, מכל הסוגים, גם אסירים פוליטיים, גרמניים, האווירה היתה יותר אנושית. האוכל היה אחיד לכולם, היו אפילו גילויים הומניים, אמנם מעטים ביותר. גרמניה אחת, שקיבלה אוכל מהחוק, היתה נוהגת להשאיר את מנתה לי ולאחותי — כתוספת. עבדנו 12 שעות ביום.

מהמחנה בו שוכנו היינו הולכים מדי בוקר לבית-החרושת וחוזרים ברגל, כ־16 ק"מ ליום. היינו קמות למיפקד בשעה 4.00 לפנות בוקר. פעם אחת, בזמן ההליכה, דרשו מאיתנו לשיר שיר הונגרי. העזנו להתלוצץ בנוגשינו ושרנו את "התקה". המפקדת שלנו, אשר לא הבינה הונגרית, דרשה שנחזור על "השיר היפה". במחנה זה שהינו 4 חודשים, כשצבאות הברית התקדמו העבירו אותנו למחנה עבודה אחר, לאחר מצעד של עשרות קילומטרים במשך 3 ימים.

במחנה החדש עבדנו תחת שוט עבודה מפרכת בחפירת תעלות אנטי-טנקיות. התנאים הסניטריים היו גרועים מאוד ורבים חלו בדזינטריה וטיפוס. על אף הכל, גם פה נפגשנו לפעמים, בגילוי אנושי. היה שומר אחד, איש פינלנד, שלעתים עשה את העבודה במקומנו והביא ידיעות מעודדות על תבוסות הגרמנים בחזיתות השונות. עם התקרב המלחמה לסיומה, הגיע הצבא-האדום גם למחנה שלנו. אני ואחותי שוחררנו. היה זה שוב בחודש מאי — בדיוק שנה מאז נלקחנו למחנה אושביץ. קשה היום להיזכר בתקופה זו ולהזדהות איתה. היא עולה בי כסיוט, כחלום בלהות.

עליתי ארצה

בשובנו להונגריה לא מצאנו את משפחתנו שהושמדה ולא את ביתנו. בבית הורי ההרוס מצאתי "דרישת שלום" מאחי. הוא כתב על הקיר: "אני נוסע לפלשטינה". על יסוד "כתובת" זו התחלתי לחפשו, עד כי נפגשנו בתוך זרם העולים שזרם אז מהונגריה לארץ. עלינו בעליה "ב", אנו שתי האחיות ואחינו הבכור. לא הגענו אז לארץ, כי גורשנו לקפריסין. ראשון הגיע ארצה אחי יוסף, אשר כוון ליגור. כשבאנו אחריו, הוא ביקר אותנו בבית-העולים ואמר: יגור, קיבוץ גדול וטוב. הנחתי את ילקוט נדודי. בקיבוץ זה רוצה אני להשתרש. השם "יגור", לא היה זר לנו כפי שסיפרתי קודם, אבל גם במחנה העולים באיטליה שמענו על "יגור", על "השבת-השחורה" ואפילו באניה בה הפלגנו היו כרוזות: "זכור את יגור!"

היססתי, האם אין תפקידנו, כצעירים, ללכת להתיישבות חדשה, במקום להצטרף ליישוב וותיק ומבוסס, אך כוונתי ליגור. באוטובוס שהובילני למשק ברכני הנהג: "ברוכים תהיו ביגור". הוא היה חבר המקום. דבריו הלבביים היוו פתיחה נאה לקבלת הפנים הלבבית, בה זכינו בבואנו ליגור.

ימים ראשונים ביגור

היו לנו חבלי קליטה לא קלים. היינו צעירים והגענו לקיבוץ מבוגר יחסית. אמנם זכינו לטיפול והדרכה, שיעורי-עברית, שיחות הסברה וכו'. זמן קצר היה לנו אפילו, מועדון משלנו. גם כאן בא לובה לעזרתנו. מה רבה היתה שמחתי כאשר נפגשתי עם שליחנו האהוב מאז. גם הוא התרגש, כי זכר היטב כל פרט ופרט של אותו ערב בסניף שלנו, בטרנסילבניה.

הוא הודה שלא האמין כי יפגוש במישהו מהילדים ההם בארץ ולא כל שכן, בתור חברים בביתו ביגור.

התרגשות אישית גרמה לי פגישתי עם לובה במסיבת העברה לגן-הילדים, בה נפגשו יחד בני ובנו. הוא אמר לי אז בהתרגשות רבה: ובכן, זכינו למסיבה משותפת, אמנם דרך ארוכה עברנו מאז עד היום.

במשך הזמן נקלטנו, אנו אנשי הונגריה, בעבודה והתקשרנו למקום. וכיום, האם אוכל להתאונן על משהו בחיי כאשר מאחורי זוועות המלחמה, כולל גהינום אושביץ יום יום אני מברכת על אושרי שזכיתי לגדל את ילדי במולדת, באווירה של חופש וכבוד.

שרה שגלר

תאומות

שתי תאומות היינו בביתנו, אני ואחותי. אהבנו מאד זו את זו, תמיד בילינו יחד ולבשנו אותן השמלות. בתוכנית השטנית של הנאצים נועד גורל מיוחד ואכזרי לתאומות ולתאומים, ממנו גם אנו לא נמלטנו.

בנות 19 היינו, אני ואחותי, כשנלקחנו לאושביץ יחד עם כל המשפחה (יוני 1944). עם הגיע הרכבת למחנה ההשמדה לקחו אותנו למקום ריכוז מיוחד של תאומות, כי הכירו אותנו לפי המראה ולפי הלבוש הדומה. היה זה המחנה, בו עשה ד"ר מנגלה את נסיונותיו הרפואיים. מגמתו היתה לגלות, כיצד נולדים תאומים, כדי להראות לעם הגרמני את הדרך לריבוי מהיר של האוכלוסיה הגרמנית. הוא שמר עלינו שלא נעבוד קשה. עבדנו רק בתוך המחנה, מנגלה דיבר בנימוס עם קרבנותיו, אפשר לומר, אפילו, "בעדינות". עברנו בדיקות רפואיות שונות. פעם בחודש עברנו דוינפקציה בתנאים קשים ואכזריים. כתוצאה מכך התקררנו וחלינו.

עם התקרב סוף המלחמה, חיסלו הגרמנים את מחנה אושביץ והעבירו אותנו ברגל — בחורף, בקור ובשלג, ללא לבוש מספיק — למחנה אחר, שהתנאים הסניטריים בו היו עוד יותר איזמים. רוב האנשים חלו בדזינטריה. אחותי חלתה בטיפוס. מה עז היה רצוני להצילה, אך היא לא החזיקה מעמד, נאבקה עם מחלתה לשוא ודעכה כמו נר, עת אני המיואשת עשיתי מאמצים לפי אפשרותי להצילה, ללא הצלחה. אכן אבדה לי אחותי, אחות-תאומה, כאילו ניתק אבר מגופי, ועד היום קשה לי להתגבר על כאבי זה...

השתחררנו עם תום המלחמה באחד במאי 1945. חזרתי להונגריה וממשפחתי מצאתי רק שרידים. התחנתתי ושאפתי לעזוב את הונגריה ולעלות ארצה. הצטרפתי להכשרה חקלאית, לאירגון "העובד" — הכשרה למשפחות עולים.

עלינו באניה "כנסת ישראל", אשר הוחזרה לקפריסין, שם שהינו במחנה תשעה חודשים. לובה גוקובסקי ז"ל היה אז בשליחות בקפריסין והשפיע עלינו שנלך ליגור. באתי למשק עם תינוק והטיפול היפה בילדי הכריע על הישארותנו כאן. נקלטתי בעבודה כמטפלת בבתי-ילדים.

שרה קרדוש

הלוא עזבתנו...

„אלוהים עזב אותנו, על כן עזבנו אותו וחדלנו להאמין בו“... בדברים אלה אפשר למצוא אולי את המפנה הרוחני שחל בי, כשעברתי מדתיות קנאית של בחור-ישיבה אנטיציוני, לציונות ועלייה ארצה.

יליד בית אדוק בטרנסילבניה, אותו חבל-ספר ביש מזל, שהשתייך פעם לרומניה ופעם להונגריה. היהדות באיזור זה היתה אדוקה מאד — שלא כיהודי הונגריה המתבוללים — אבל רחוקה מהכרה לאומית. אבי היה ברי-אוריין ובביתנו עמד ארון ספרים מלא ספרי קודש בכריכות עור, שעוררו בי תמיד יחס כבוד לתורה ודברי חז"ל. זכורני, שהיתה בביתנו גם מפת ארץ-ישראל בשפה העברית. שקיפוליה היו מאד משומשים ואשר לעתים „התעסקתי“ בה בילדותי. אם כי לפי השכלתו יכול היה אבי לקבל משרה של פקיד — בחר בפרנסה הקשה של פועל מנסרה, מחשש חילול שבת בעבודת הפקידות.

בגיל 14—17 נשלחתי לעיר קלונבורג ללמוד בישיבה. בשנים אלה הייתי מאוד אדוק והציונות נראתה לי רחוקה. את המילה ארץ-ישראל הזכירו בישיבה רק כארץ הגאולה לעתיד לבוא, אליה יוביל פעם המשיח את עמו. אמנם, זכורני, שאחד העוזרים הצעירים מבין המלמדים שלי, סיפר לנו שהוא נוסע ל„פלשתינה“ לחרוש, ואז שאלתיו בהלצה „אם ירשני להוביל את השוורים הרתומים במחרשה שלו“...

פרצה המלחמה. ראינו את פליטי המלחמה עוברים על ידינו ושמענו שההונגרים פלשו לטרנסילבניה. חזרתי הביתה. התחילו אז בביצוע „חוקי נירנברג“. אבי גורש יחד עם משפחתו מהכפר קלונבורג וזכה ל„טיפול“ מיוחד מצד השלטונות, כי הפסיד את אזרחותו הרומנית ועדיין לא קיבל אזרחות הונגרית. הצטרפתי אז לתנועת הנוער הדתית „בני עקיבא“. בינתיים החליטה המשפחה לשלוח אותי להונגריה ללמוד את מקצוע האפייה, דבר שהיה לי לעזר רב בשנות המלחמה.

הפעולה נגד היהודים בהונגריה הלכה והתגברה. התחילו לרכזם בגיטאות. גויסתי יחד עם יתר הגברים היהודים למחנה עבודה. עבדנו קשה, אבל לא רעבנו ללחם. סבלנו רבות בגלל היותנו יהודים. בזמן הפצצת בודפשט ע"י מטוסי בנות הברית, לא פעם התנקמו בנו „בעד הידידים שלנו“. עבדנו בתיקון מסילות ברזל וראינו את רכבות הגירוש של היהודים. לאן הלכו הרכבות?... טרם ידענו שמובילות הן למחנות המוות. חשבנו שמובילים את היהודים למחנות עבודה. לגרמניה. אוי לתמימותנו... „ידיעות“ אלה קלטנו מדברי הגרמנים שתעמולתם היתה כה מושלמת, שלא שמענו על מחנה ההשמדה באושביץ כמעט עד סוף המלחמה. עברתי במחנה כאופה.

באחד הימים הצלחתי לברוח ממחנה העבודה ונשארתי בשטח עד שהגיעו הרוסים ושיחררו את כל העצורים. כרבים אחרים, חזרתי לחפש את המשפחה. הגעתי לבית הורי ורק אז נודע לי, שהמשפחה נלקחה לאושביץ. על הרצפה היו מפורזים וקרועים ספרי-הקודש, שהוצאו מארון הספרים של אבי, איש ירא אלוהים, שצם פעמיים בשבוע למען קרב הגאולה. אז חל בי סופית משבר האמונה הדתית. התחלתי לחשוב על עלייה לארץ-ישראל. כתבתי על הקיר של דירת הורי: „אני נוסע לפלשתינה!“ נודע לי אחר כך שכתובת זו הדריכה את אחותי בחיפושיה אחרי.

הצטרפתי לאירגון „העובד“ ויחד עם יתר עולי הונגריה הגעתי למחנות „אונרא“ באיטליה, שם נפגשתי גם עם אחיותי. עלינו על אניית המעפילים „אניית הכ"ג“, שגורשה

לקפריסין. כשנפתחה העליה מקפריסין, נשלחתי כאחד הראשונים מקבוצת עולי הונגריה, לתור עבורם "מקום היאחזות" בארץ החדשה.
על יגור שמענו באיטליה ובקפריסין, לכן לא חיפשנו הצעות אחרות. גם עולי הונגריה שישבו ביגור סיפרו לנו טובות על המקום ולכן נמשכנו אליו.

יוסף תבור

במחנה ההשמדה

במישקולץ, עיר מולדתי, היו כששה-עשר אלף יהודים, רובם דוברי הונגרית ובחלקם אדוקים מאוד. היו בעיר שני קיבוצי הכשרה, שם לימדו גם שירים ישראלים, בעיקר בהונגרית. למדתי בבית-ספר יהודי ובבית שמרו על המסורת.

בתחילת 1944 הוכנסו היהודים לגיטו. היתה שם צפיפות איומה. בכלל לא האמנו לסיפורי הזוועה אבל השאננות לא ארכה זמן רב, כי ביולי אותה שנה חוסל הגיטו ואנחנו הובלנו לאושביץ. כבר בימים הראשונים נתחזר לנו הכול. קיבלנו מכות רצח. מיים לא היו. ה"קפה" היה מפירורי לחם שרופים. בצהריים קיבלנו קצת סלק-בהמות או משהו דומה לכרוב מיובש, לחם מנסורת עץ, כיכר לששה אנשים, הכלי ל"מרק" לחמש בחורות. בכלי זה עשו גם את הצרכים, כי אי אפשר היה בלילה לעבור בגלל הצפיפות האיומה. בעיקר הציקו לנו המיפקדים. שעות עמדנו כשהידיים מורמות למעלה ומחזיקות לבנים. סבלנו מאוד מה"קאפו" (מפקדות הבלוקים). הן היו כבר וותיקות באושביץ, רובן פולניות. אנחנו סבלנו מספיק, עתה תסבלו אתן — היו אומרות לנו. ידענו שתורנו למשרפות ממשמש ובא. כל יום היה פוקד אותנו ד"ר מנגלה לשם העברת סלקציה ובהינף אצבע היה חורץ את גורלנו — ימינה או שמאלה. לחיים או למוות. נתמזל לי מזלי ונשלחתי לעבודה בגרמניה.

עבדתי בבית חרושת לחלקי אוירונים ע"י ברלין. לא הוצאנו תוצרת רבה. כמעט כל לילה נמשכו ההפצצות שעות ארוכות ובעיקבותיהן האזעקות. הגרמנים גם פה התעללו בנו, הרביצו והרגו. גם אני קיבלתי מנת חלקי במכות רצח. התרגלתי לזה. הגרוע ביותר היה גילוח השערות. זה הכאיב והשפיל.

שבוע לפני גמר המלחמה שררה אצלנו עירבוביה רבה. יום אחד קמנו בארבע בבוקר ולא מצאנו אף גרמני במחנה. כולם ברחו. הסתתרנו באיזה בית בתוך היער עד שהגיעו הרוסים ונהיינו חופשיים. לא ידענו מה לעשות עם עצמנו ולאן ללכת. חזרתי להונגריה לחפש את הקרובים ולא מצאתי איש. אחי נלקח בזמנו למחנה עבודה, מאז נעלמו עיקבותיו ולא שמעתי עליו יותר.

היו לי קרובים בארצות הברית ובצרפת, אבל החלטתי לעלות ארצה. עברתי את הגבול ליוגוסלביה, תפסו אותי והחזירוני לבודפשט. בפעם השנייה הצלחתי והפלגתי ארצה באניה "הגנה". היתה זו אנייה רעועה וסכנת טביעה ריחפה עלינו כל הזמן. האנגלים רדפו אחרינו ומאה מטר מהחוף העבירונו לאנייה אחרת. קיימנו שביבת רעב והורידונו בעתלית, שם שהינו שלושה וחצי חודשים. ביוני 1947 סיימתי פרשת נדודי והגעתי ליגור.

יהודית וונדר

פגישה עם אח

בעירי דברצ'ין שבהונגריה ההתבוללות היתה רבה. רק בימי ראש השנה ויום הכיפורים היו נזכרים היהודים ביהדותם ומבקרים בבית־הכנסת. היה בית ספר יהודי אחד וגם הוא בשפה ההונגרית. אמנם אנטישמיות רשמית לא היתה, אבל פרעות והרבצות פה ושם היו והיו.

בשנת 1943 נלקחתי למחנה עבודה, הייתי אז בן שבע־עשרה. כעבור שנה באו הגרמנים ובין היתר פירקו את המחנה ושלחו את כולנו לגרמניה. הביאונו קודם למאוטהאוזן, הנסיעה לשם ארכה שמונה ימים ללא אוכל וללא מים. כאשר נפתחו דלתות הקרונות רבים נפלו החוצה ללא רוח חיים. כאשר הגענו התברר שאין שם מקום בשבילנו והמשכנו הלאה ברגל בקבוצות של 500 איש. לא רבים הגענו ליצר גונצקינץ, הסבל היה איום, אנשים נפלו כזוביבם. קיבלנו פרוסת לחם לשבוע והעבודה היתה קשה ומפרכת. סחבנו אבנים וחרפרנו תעלות אנטי־טנקיות. שלושה ימים שכבתי על יד מת עד שהוציאוהו. גם מצבי היה רע ביותר, לא יכולתי לעמוד על הרגלים ושני חברים־לצרה החזיקוני משני הצדדים בזמן המפקד, בכדי שלא יוציאוני לבור המתים, אותו חפרנו כמו ידינו.

באותם הימים זכיתי לחויה בלתי־נשכחת, נפגשתי במחנה עם אחי, עליו לא ידעתי דבר, הוא היה בקבוצה אחרת. נראינו כך שלא הכרנו אחד את השני. קשה לתאר את הפגישה בינינו.

שמונה ימים לפני גמר המלחמה קיבלנו פקודה לזוז לזלצבורג, אבל מפקד המחנה לא ביצע את הפקודה והסגיר את עצמו לאמריקאים. מציבור של 17,000 איש נשארנו מאות ספורות. הרגשתי כי כוחתי אוזלים והייתי על סף המוות, כי נוסף לכול חליתי גם בטיפוס הבהרות. קיבלתי עזרה טובה שהיא לא איתרה בכמה שעות. האמריקאים העבירוני לאוסטריה, עשו לי תיכף עירוי דם ושכבתי 18 יום ללא הכרה. אך הודות לטיפול המסור התגברתי וחזרתי לאט לאט לאינני.

הגעתי להונגריה ושם נודע לי כי ההורים ניספו בהפצצה יום לפני גמר המלחמה וגויותיהם המרוטשות הבאנו לקבר ישראל.

הצטרפתי להכשרת „העובד“ וכעבור חצי שנה עליתי ארצה באניה „הגנה“ והגעתי ליגור.

ד ו ד ו ו ד ר

כך ניצלתי

נולדתי בבודפשט והתייתמתי בילדותי. כשנתיים ביליתי בבית יתומים ואחר כך אצל קרובים. כבר בבית־היתומים שמעתי מדברים על „פלסטינה“ אבל לא הבנתי במה המדובר. בשנת 1944, עוד טרם מלאו לי 17 שנה, התחילו או גירושי היהודים, אולם אצלנו נפוצה שמועה שמגרשים את היהודים רק מערי־השדה, אבל בבודפשט לא יגעו בהם. האשלייה הזאת כידוע התנפצה מהר מאוד. בהונגריה פעל אירגון אנטישמי — „צלב־החץ“, שעזר לגסטפו ב„טיפול“ ביהודים.

היה זה בספטמבר 1944, יהודי בודפשט נקראו להתייצב בכיכר מרכזית, החל מגיל 16. אמרו לנו לצאת ברגל לעבודה כי אין רכבות. לאחר שעברנו מרחק של כ־50 ק"מ מהעיר

סידרו אותנו לעבוד בחפירות. העבודה היתה מפרכת והאוכל דל מאוד, אבל ההונגרים ששמרו עלינו התייחסו אלינו בצורה אנושית. במקום זה היינו כשלושה חודשים. באחד הימים נודע לנו שעומדים להעבירנו למקום אחר, רחוק יותר. אני ועוד שתי בנות החלטנו לברוח, אבל לא הצלחנו ונתפסנו. לא התייאשנו, ניסינו בשנית ואמנם הפעם עלה הדבר בידנו. הבריחה היתה קשה. מעלינו טסו אווירונים והפציצו בלי הרף. שכבנו על האדמה הטובענית והיה קר מאוד. מחשש פן נעורר חשד נפרדנו וכל אחת מאיתנו הלכה בדרך אחרת. הייתי רעבה והקור חדר לעצמותי. אחרי שלושה ימים הליכה הגעתי לכפר אחד ופניתי לדירתו של רופא במקום, עליו שמעתי, שאשתו יהודיה והוא עוזר לפליטים יהודים. הרופא כיוון אותי לבית הכומר, שהוא ואשתו היו מחסידי אומות העולם. הם קיבלו אותי בסבר פנים יפות, הלבישו אותי בבגדים כפריים ובביתם שהיתי עד סוף המלחמה כעוזרת בית.

באותם הימים הכפר היה בחזית והתחלפו בו הצבאות; פעם גרמנים ופעם הצבא האדום. חיילים רבים היו מגיעים לבית זה, אבל הכומר ואשתו שמרו עלי, "הבת הצעירה", ולא נתנו לנגוע בי. כנראה שגם פני לא העידו על מוצאי היהודי וזה עזר לי להינצל ולהישאר בחיים. עם תום המלחמה חזרתי לבודפשט. את קרובי משפחתי לא מצאתי. החלטתי לצאת להכשרה חקלאית של "דרור-הבונים" ולעלות ארצה. עבדתי בבית מלאכה לתפירה ושם היכרתי את חיים, חברי לחיים.

עלינו ארצה באניית המפעלים "כנסת-ישראל". האניה הוחזרה לקפריסין ושם שהינו כ-9 חודשים. נפגשנו שם עם לובה, שהיה שליח הקיבוץ והוא השפיע עלינו שנלך ליגור. הייתי אז בהריון ושאפנו להגיע מהר ארצה ולסיים אחת ולתמיד את פרשת הנדודים והטילטולים. הגענו ליגור, בה מצאנו את ביתנו.

חזה בלס

עלייה והגשמה

מוצאי ממשפחה מתבוללת בהונגריה ששמרה על מסורת חגים, בהם ביקרתי גם בבית הכנסת. כבר בגיל 16—17 נמשכתי לפעילות תנועתית. הצטרפתי לתנועת "השומר-הצעיר" כציוני ול"פועל הצעיר" במפלגה הסוציאל-דמוקרטית ההונגרית כסוציאליסט. בפעולתי התנועתית היו לי התנגשויות עם המשטרה. כתוצאה מזה קיבלתי בשנת 1940 צו גיוס לצבא ההונגרי, למרות שטרם הגעתי לגיל גיוס. זה בא לי כ"עונש" על פעולתי התנועתית. לאחר כמה חודשים שוחררתי כבן המפרנס את אמו האלמנה.

בשנת 1942 גויסתי מחדש. בהשפעת הנאצים גויסו היהודים במסגרת פלוגות-עבודה לצבא. הגילים היו 20—60. הכניסו אותנו לרכבת לנסיעה ארוכה בכיוון החזית הרוסית. פגשנו פלוגות עבודה דומות של יהודים וגם נתקלנו בשרידי הגיטאות שהיו נפחדים מאד ולא נטו לדבר אתנו. אנחנו, יהודי הונגריה, הסתובבנו די חפשי. טרם ידענו על גיטאות ועל הטלאי הצהוב. לאט לאט התחלנו לראות את זוועות המלחמה ומוראותיה.

כשהגענו לקיבוץ רצו ילדים לאורך מסילת הרכבת וביקשו לחם. הרעב באיזור היה גדול. נתפסנו והושבנו בקסקרטיין. הרגשנו באנטישמיות קשה ופוגעת. ראינו כתובות: "לכלבים וליהודים אסור לעבור ברחוב זה!". סידרו אותנו לעבודה בתיקון כביש בין צ'רניכוב והומל.

הספקת האוכל היתה גרועה מאד. במועד מאוחר יותר הועברנו לחזית בריאנסק, שם הוטב מצבנו. העסיקו אותנו בהעברת הספקה בשביל הצבא ברכבת וזה נתן לנו הנדמנות „לסחוב“ אוכל. עבדתי בפלוגת אספקה בתור עגלון. הלבשוני מדים ונעשיתי חייל הונגרי. היה זה בשנת 1943 בעיצומה של המלחמה. כחייל היה לי יותר חופש תנועה ויכולתי לראות את אימי המלחמה. ראיתי את יחס הגרמנים לאוכלוסיית הכפרים ולפרטיזנים. ראיתי כיצד הושמדו כפרים שלמים, על כל תושביהם, כשעץ התליה עומד במרכז הכפר. גם עם סבל יהודי נפגשתי. הייתי בבאבייאר, מקום ההשמדה הגדול.

חלק מפלוגות העבודה של יהודי הונגריה, אשר הובאו לחזית הרוסית, נשלח לחזית הדון. את בעלי המקצוע (רופאים, נהגים) הוציאו לעבודה ואת היתר — עשרות אלפי יהודים — זרקו להרג בטוח בחזית: לגילוי מוקשים ללא מכשירים, למתיחת חוטי תייל בחזית הקידמית. עשרות מועטות חזרו ממרחץ דמים זה.

בשנת 1943 התחילו להחליף את פלוגות העבודה באוקראינה ואנחנו היינו הראשונים שחזרנו להונגריה.

האווירה כלפי היהודים בהונגריה היתה אז יותר טובה, כי ההונגרים בדומה לרומנים רצו לסגת מהמלחמה. הם פחדו מפני הרוסים, שיכבשו את הונגריה וקיוו שכוחות המערב ייכנסו לארצם וכך יינצלו גם מהרוסים וגם מהגרמנים, אבל חשבונם היה מוטעה.

אחר תפיסת מסילת הברזל הטרנס־קרפטית ע"י הרוסים על יד הנהר פרוט, ויציאת רומניה מהמלחמה, לא נשארה לגרמניה דרך אחרת לתגבורת לחזית, אלא כיבוש הונגריה, שהיתה עדיין האי האחרון באירופה הנאצית, שהיהודים נהנו בה מחופש יחסי. בשנת 1943—1944, הקימו הגרמנים ממשלת־בובה הונגרית ולמחרת הכיבוש התחילו לחוקק ולבצע חוקים נגד יהודים, ברוח חוקי נירנברג.

את הגיטאות הקימו בשני שלבים: בראשונה ריכזו את היהודים, היות ויהודי הונגריה לא גרו ברובע מרוכז, ואחר־כך התחילו להוציא אותם למחנה אושביץ. במחוז שלנו, בצפון הונגריה, נעשתה מצד שילטונות הונגריה לפני השלב השני, פעולת הצלה ליהודים ע"י גיוסם לצבא. ההונגרים ביקשו אותנו להתגייס לצבא למען הצלתנו. במקום גיוסנו שמענו על גורל משפחותינו, אם כי לא ידענו שגלקחו למחנה אושביץ.

ב־15.9.1944 התחילה ההתקפה הגדולה. נסוגנו יחד עם הצבא ההונגרי לפנים הארץ. הגרמנים הוציאו את היהודים מהיחידות וריכזו אותנו בסביבת קושיצה. היינו בפלוגת־עבודה כ־15.000 איש. דרך סלובקיה הצליחו להעביר אותנו לגבול האוסטרי, שם עבדנו בחפירות בהשגחת הנאצים עד שהגיע הצבא האדום.

במרץ 1945 העבירו אותנו לפנים אוסטריה. היה קשה ללכת. את החלשים, המפגרים בהליכה, הרגו. אחרי כמה ימי מיצעד רבי־יסורים הגענו למחנה ריכוז מטהאוזן. העירבוביה היתה גדולה עקב התקדמות הרוסים וצבאות המערב. משם הועברנו למחנה גונדקירכן. הדרך היתה זרועה גוויות יהודים. המחנה היה גרוע מאד והאנשים מתו כזבובים מרעב, ממחלות ומחולשה כללית. הגיעו אלינו ידיעות על מחנות ההשמדה ולא האמנו למשמע אוזנינו. בחודש מאי 1945 הגיע חיל־החלוץ האמריקאי ושיחרר אותנו.

התחילו לרכו פליטים בעיר ולס שבאוסטריה ולטפל באנשים בבתי־הבראה. אבל רק חלק מהאנשים ניצלו. ניסו להשפיע עלינו שנחזור להונגריה. פגשנו גם שליחים מהבריגדה שניהלו תעמולה לעלייה לארץ. רצינו לחזור להונגריה כדי לחפש את שרידי משפחותינו.

נתקלנו בתופעות אנטישמיות רבות הן מצד הצבא הרוסי והן מצד הצבא האמריקאי. הרוסים שלחו אותנו להונגריה ברגל בחוסר מזון.

ברחתי מהשיירה הזאת לוינה ומשם הגעתי בחודש אוגוסט להונגריה, לבודפשט. ממשפחה של כ-100 נפשות שרדו רק 6 אנשים. גם מהרכוש נותר מעט. נכנסתי לבי"ח כדי להתאושש. לאחר שהבראתי קצת הצטרפתי ל"העובד", תנועת הבוגרים של "דרור" ונשלחתי לפתוח הכשרה חקלאית ראשונה בצפון הונגריה. היינו כ-40 איש. מקבוצה זו נמצאות שתי משפחות ביגור: משפחתי אני ומשפחת קרדוש. היתה זו תקופה יפה. שליחים מהארץ קשרו אותנו לרעיון העלייה וההגשמה בארץ. עלינו בעליה "ב", באניה "הגנה". נתפסנו ע"י הבריטים קרוב לחופי חיפה. שריכזו אותנו במחנה עתלית, שם שהינו כחודשיים. עולי הונגריה ביגור הזמינו אותנו למשק וכך הגענו בשנת 1947 ליגור ובנינו כאן את ביתנו.

יוסף גולדברגר

כך הגענו

לא במקרה נקלטתי בענפי החקלאות ביגור ולאחר מכן בריכוז משק-החי של בית-הספר. חקלאי הנני "מבטן ומלידה" עוד מהונגריה, בהבדל מיתר עולי הונגריה, שברובם היו תושבי עיר. גדלתי והתחנכתי באחוזה חקלאית, בה גרה משפחתי. מחוסר בית-ספר במקום למדתי אצל מורה פרטי בביתנו. בכפר. הייתי רחוק מעניני יהדות ורק לעתים רחוקות הגענו לבית-הכנסת. לבית-ספר תיכון נשלחתי העירה, שם גמרתי את חוק לימודי וקיבלתי תעודת בגרות. לא היתה לי הרגשה שאני יהודי, חברי וידידי באותה תקופה היו נוצרים. התגייסתי לצבא ההונגרי עוד לפני המלחמה והגעתי לדרגת קצין. הייתי יהודי יחידי בדרגה זאת בגודלי.

הקימותי משפחה, נולדו לי שני ילדים ולא חשבתי שאצטרך פעם לעזוב את הונגריה, בה הכיתי שורשים. על ארץ-ישראל לא שמעתי אז ולא התענינתי בה. בזמן המלחמה נלקחתי, כמו יתר היהודים, לפלוגות-עבודה לאוקראינה, משם חזרו, כידוע, מעטים.

כשחזרתי אחרי המלחמה להונגריה לא מצאתי את משפחתי, האשה והילדים ניספו בשואה. תקפו אותי רגשי מרירות וייאוש. הצטרפתי למפלגה הקומוניסטית, כמו רבים מיהודי הונגריה הצעירים, משארית הפליטה. לא יכולתי שאת את הבדידות והקימותי מחדש משפחה עם מי שניצלה ממחנה אושביץ. חברתי זו, עז היה רצונה לעזוב את הונגריה, אחר כל מה שעבר עליה ושאפה לעלות במהירות האפשרית ארצה. יצאנו להכשרה חקלאית לקיבוץ עלייה. עלינו ארצה בעלייה ב' וגורשנו לקפריסין. פעל שם שליח משדה-נחום, שהשפיע על קבוצת עולי הונגריה להצטרף למשקו. שמענו גם על קבוצה גדולה של עולי הונגריה שנמצאה ביגור והחלטנו ללכת ליגור.

דוב קרדוש

בנוחנות „אונרא“

גרתי בכפר קטן בין נוצרים, מפיהם שמעתי, כי מקומם של היהודים ב„פלטטינה“. הבנתי, שהמדובר כאן ב„מילת גנאי“, כדי להרגיז את היהודים. פרצה המלחמה, ובשנת 1943 נלקחתי למחנה עבודה. עבדנו בביצורים בגליציה. סבלנו רבות עד ששוחררנו ע"י הצבא האדום ב־1945.

חזרתי להונגריה לחפש את משפחתי וכמו רבים אחרים לא מצאתי אף אחד. נשארתי ללא בית וללא משפחה — לא היה במה להיאחז. היינו תלושים מהעבר ולא ראינו לפנינו את העתיד. כצעירים נמשכנו „לראות את העולם הגדול“. את הסיכוי הזה ראינו בעלייה ארצה. כך מצאתי את דרכי לתנועה הציונית. הצטרפתי להכשרת „העובד“ ועליתי ארצה בין הראשונים.

באיטליה, תחת עיניהם הבולשות של הבריטים אירגנו את עליה ב'. בהליכתנו לאנטי מעפילים בשביל לא שביל היינו שרים בעליונות, כדי להסוות את מטרתנו. עליתי ב„אנטי הכ"ג“ יחד עם חברתי שרה, איתה נפגשתי במחנות באיטליה. אננינו גורשה לקפריסין, שם שהינו מספר חודשים. עם עלייתנו ארצה הגענו למחנה עולים בעתלית. כאן הציעו לנו ללכת למקומות שונים. שמענו גם שביגור נמצאת קבוצה מעולי הונגריה והחלטנו גם כן להצטרף לקיבוץ זה. עולי הונגריה במקום עזרו לנו להשתרש במשק.

אברהם שגלר

בריאים בגוף ובנפש

נולדתי בבודפשט במשפחה מתבוללת. משפחתי היגרה לטרנסילבניה שברומניה אז, שם היתה תנועה ציונית מסועפת. בגיל עשר הצטרפתי לתנועת נוער ציונית. בזמן המלחמה חייתי בבוקרשט. בירת רומניה. הייתי אז כבר נשוי ועבדתי במקצועי כצבע. הרומנים התייחסו ליהודים יחסית לא רע וכך ניצלתי מגורלם המר של יהודי הונגריה. גם בזמן המלחמה עבדתי כצבע, כי השלטונות היו זקוקים לעתים תכופות לצירור שלטים וכו', אם כי לרוב לא שילמו בעד עבודתי.

באותם הימים התחלנו להתעניין בעלייה ארצה. הצטרפנו לתנועת „העובד“, אם כי לא יצאנו להכשרה. השמועה על טביעת האניה „סטרומה“ עשתה עלינו רושם קשה. באותו זמן אורגנה בבוקרשט עליה ב'. היינו בין העולים שהגיעו לאיטליה למחנות שהתקיימו על חשבון הגוינט. נמצאנו בקבוצה של 50 איש. גם כאן עבדתי כצבע ואת משכורת הכנסתי לקופה המשותפת.

הגענו ארצה והתחלנו את חיינו בעיר חיפה, אבל חיים אלה לא סיפקו אותנו. שאפנו להבטיח לילדינו חינוך טוב והחלטנו ללכת לקיבוץ. המלצת אחד החברים מהקבוצה ההונגרית הביאתנו ליגור. חבלי ההסתגלות מבחינת השיכון וקליטת הילדים לא היו קלים אבל היינו תמיד אופטימיים. ידענו שתוך סבלנות והתמדה נמצא את דרכנו ביגור ותקוותנו נתאמתה. אנו שמחים לראות יום יום את ילדינו מתחנכים בחברת הילדים בקיבוץ. בריאים בגופם ובנפשם.

טיבור לוי

חבלי עלייה

נולדתי בצ'כוסלובקיה במשפחה דתית שומרת מסורת. בבית-הספר הפרטי בו למדתי היתה אווירה ציונית הודות למסירותה ופעולתה הברוכה של המורה, אשר אירגנה את התלמידים בשורות הנוער הציוני "השומר-קדימה". פעולותינו התרכזו בעיקר בשבתות שלאחר הצהריים — בשיחות, שירה וריקודים ישראלים.

בן 14 התחלתי ללמוד את מקצוע טכנאות השיניים, זה המקצוע בו אני עובד עד היום. משנתבגרתי עזבתי את "המכבי הצעיר" והצטרפתי להשומר הצעיר בו היה חינוך לקראת הגשמה אישית. ב-1935 יצאתי להכשרה בברטיסלבה, סלובקיה, בה היו הכשרות השומר הצעיר, בעוד שביתר חלקי צ'כיה התקיימו הכשרות "החלוץ" ו"בלוי-וייס". התנגדות המשפחה ליציאתי להכשרה היתה חריפה ביותר. ברחתי מהבית וכאילו הוצאתי מהמשפחה והוטל עלי חרם. בצ'כיה, כמו בארצות אחרות, היהודים לא האמינו שהנאצים יכולים אי-פעם להגיע גם אליהם. אם כי לא הייתי רגיל לעבודה פיזית קשה, עבדתי בעבודות חפירה בבניין, סלילת כבישים ועוד. ביום הראשון כוסו ידי בפצעים ואני הייתי כולי שבור ורצוץ, אבל איכשהו התגברתי. תוך נדודי ההכשרה הגעתי עם עוד כמה חברים, כ"חלוץ" לפני המחנה, אל חבל הסודאטים שם יסדנו נקודת הכשרה חדשה, שלא לפי החלוקה הארצית של הסתדרויות החלוץ. באותם הימים התחלתי לפסל. אבי התנגד לפיסול, כי הרי כתוב: "לא תעשה לך כל פסל וכל תמונה", אבל חברי מההכשרה עודדוני להמשיך ואכן מאז לא חדלתי ללמוד ולעסוק בשטח זה של אמנות.

41/2 שנים עשיתי בקיבוצי הכשרה לקראת עלייתי ארצה, וכשהגיע תורי לעלות הצטרכתי לוותר לטובת נרדפי הנאצים בגרמניה ובאוסטריה. אותנו הפנו לעלייה "ב". אותו זמן (לאחר הסכם מינכן) השתלטו הנאצים על צ'כיה (1939) ואילו סלובקיה הופרדה והוכרה כמדינה עצמאית. הוברחנו לשם על מנת לעלות על ספינת-גהרות ולשוט לאורך הדאנובה אל הים השחור, שם היכתה לנו אניית מעפילים. 3 חדשים בילינו על האנייה ע"י חופי רומניה ללא אפשרות לרדת ממנה. הפריעו לנו הסערות בים והאנגלים שעקבו אחרינו. נוסף לכול פרצה שריפה על האנייה והיו פצועים. כנראה שגם למלחים נמאס הדבר והם התמרדו ואילו אנו החזקנו מעמד, ניהלנו פעולה תרבותית וחיכינו באורך-רוח ליום הנכסף.

ב-10 בינואר 1940 הגענו לחיפה כשבויי צבא הוד מלכותו הכתר הבריטי. אנייות צי המלחמה שלו ירטו אותנו בקירבת קפריסין, שם הועברנו לאנייה אחרת והובלנו לעתלית, למחנה הסגר. כעבור מספר חדשים שוחררנו.

מעלתית הלכתי למענית, הקיבוץ של השוה"צ, אליו השתייכה כל חבורתי. שנתיים וחצי עשיתי במענית ועבדתי בפרדס, במחצבה, בכבישים ובבית-חרושת, אך לא יכולתי למצוא שם את מקומי מבחינה פוליטית וגם לא היתה לי שם אפשרות לפתח את זיקתי לציור ופיסול ואז החלטתי לעבור למשק אחר.

ביגור נתקבלתי ללא תנאי מוקדם, אך בהנחה שעם הזמן אוכל לעבוד במקצוע שלי — טכנאות שיניים — וגם לעסוק בפיסול בעזרתו הפעילה של המשק, ואכן, תודות לעזרה זו, פיתחתי את ידיעותי הן במקצוע והן בשטח האמנות הקרוב ללבי.

יעקב אדר

הרגע המכריע

ההיסטוריה הציונית שלי מתחילה רק אחרי המלחמה. גולדתי וגדלתי בבודפשט, בבית מתבולל מזה שלושה דורות. לא התביישנו ביהדות, אבל האוריינטציה שלנו היתה בדרך כלל מתבוללת-קוסמופוליטית.

הרגש היהודי-הלאומי התעורר בי באחד הימים בזמן השואה, ונשאר חרות בניכרוני אותו הרגע הגורלי כאשר החלטתי לעלות ארצה.

היה זה בליל קיץ 1944. כל יהודי הונגריה נלקחו למחנות ריכוז והשמיה — פרט ליהודי הבריה שתורם כנראה טרם הגיע. עברו עלינו לילות נדודים ופחד. כל רגע היכינו שהמשאיות יעמדו לפני הבית ויאספו אותנו למחנות המוות.

בני הקטן ישן... אני לא זזה מהחלון... לא יכולתי להירדם... ברגעים אלה של חרדה ופחד משהו נשבר אצלי. עשיתי את חשבון חיי. הקוסמופוליטיות — ההתכחשות לעם שלא מדעת — נמוגה ופתאום הגעתי להחלטה... יש להוציא מסקנות מהעובדות ההיסטוריות — יהודיה אני וכיהודיה צריכה אני אחרי המלחמה להתחיל בחיים חדשים. יהדות — פירושה השתייכות ממשית לעם, על כל הכרוך בזה. אופטימיות מוסתרת ובלתי מובנת התגנבה ללבי... בני הקטן ישן בשקט... הרגשתי שאנחנו נישאר בחיים. ידעתי מעט מאוד על הציונות ועל הארץ. ידעתי רק שצריכים לבנות אותה — צריך לעבוד קשה, לשנות את סיגנון החיים, לוותר על הרבה דברים שהיינו רגילים בהם, אבל בני צריך לחיות ולגדול כאדם חופשי, שלעולם לא ישמע את המילים: "יהודי מסריח". — מאז היתה לי מטרה ברורה — חוץ מלהישאר בחיים — להגיע ארצה. וזה נתן לי כוח נוסף להמשיך להיאבק על החיים. באותם ימים קשים ואיומים, ואמנם ההצלחה האירה לנו פנים. ניצלנו מציפורני הנאצים. לאחר המלחמה חיפשנו כמו כל היהודים, שרצו לעלות ארצה, קשר עם התנועות החלוציות: "דרור", "הבונים", "העובד" (אירגון המבוגרים). חיינו זמן מה בתנאים קשים בקיבוץ ההכשרה, שם נמצאנו 30 איש ב-4 חדרים. אבל הכרתנו הציונית ורצוננו לעלות ארצה חיזקו אותנו והתגברנו על הכול.

התמסרתי לפעולה של הצלת ילדים וחינוכם. אספנו מאות ילדים מהגיטאות, ילדים יתומים חסרי כול וייסדנו מוסד חינוכי שבו ניתן לילדים בית חם וחינוך עברי, ציוני-תנועתי. הילדים עלו קבוצות-קבוצות. היתה גם קבוצה שעלתה באנייה "אקסודוס". אני עליתי עם הקבוצה האחרונה. ליגור הגעתי עקב היכרותי עם גולדה מינץ, שהיתה אז שליחה בגרמניה, בבית הילדים הזה, שגם אני עבדתי בו.

אסתר אדר

עולי הודו

בשנת 1954 קלט הקיבוץ המאוחד כמה מאות נפשות שהגיעו מהודו. זאת עליה שהגיעה ארצה שנית, לאחר ה"ירידה הגדולה" של עולי הודו, שעלו עם קום המדינה. היו ביניהם יוצאי קוצ'ין — אדוקים ומאמינים ומעדת בני-ישראל — רובם מושפעים מתרבות מערבית-אנגלית (דוברי אנגלית). הם פנו לקיבוץ מתוך תקווה שימצאו במסגרת זו עזרה להשתרשותם בארץ.

שלא כמזג הסוער המציין את מרבית עולי אסיה ואפריקה, שבט יהודי זה מצטיין בהופעתו העצורה. נראה כי ארץ גלותם, הטביעה גם בהם את חותם-אופייה, אופי של סבל עצור של מיליונים, סבל של אלם. רבים מאלה שהגיעו לקיבוץ בימי קום המדינה, נפלטו במעט ישובים הצליחו להקלט בודדים. מהעשרות שהגיעו בזמנו השתרשו ביגור שלוש משפחות, המונות יחד עם ילדיהם וקרוביהם 21 נפש. מוצאם מבומבי ומשתייכים לעדת בני-ישראל. כולם נקלטו בעבודה ואף הילדים נקלטו טוב, ברובם, בבית הספר.

כל שלוש המשפחות עלו ארצה פעמיים, הפעם הראשונה עם קום המדינה — ירדו להודו וחזרו ארצה בשנת 1954.

בגינת הנוי ליד חדריהם בולט צמח מהודו — עץ הפפיה, זכר לארץ גלותם. "כך יש לנו קצת הודו" — מסבירים הם.

בהודו לא הרגשנו באנטישמיות. רובנו התפרנסנו מעבודה: ראובן עבד בכיח"ר כנגר, דוד בתעשייה הצבאית כמסגר ובנימין היה פקיד ממשלתי.

בילדותנו שמענו בבית-כנסת את המלים: "ירושלים — ארץ הקודש" וגם בחדר שמענו מילים אלה, אבל את משמעותן לא הבנו. עוד בזמן המנדט היו בינינו משפחות שתרמו לקופסה הכחולה של הקק"ל. על ארץ-ישראל סיפרה רבות מיס רובין אשה מפורסמת בבומביי, מעדת בני ישראל. היא ביקרה בארץ והרצתה על הציונות וגם כתבה אגרת על הקיבוץ — עבור עולי הודו.

על קום מדינת ישראל קראנו בעתון. מעל הבנין, בו שכנה הסוכנות היהודית בבומביי, ראינו מתנוסס דגל ישראל. השליח-המורה שהראה לבני-הודו את הדרך לעלייה לארץ היה ד"ר אולסונגר ז"ל. הוא נדד בין הכפרים בהודו והדריך לעלייה ארצה. הוא הכניס בלבנו רצון ומחשבה לעלות ארצה. (היה גם נסיון של קיבוץ הכשרה, שהתפור עם עליית חבריו). המשפחה הראשונה שעלתה לישראל מבומבי היו דוד ושרה וילדם הקטן.

עם בואנו ארצה, הביאו אותנו למעברה בבאר-שבע. גרנו באהלים. התנאים היו קשים מנשוא. עבדתי אז בסדום. התיאשנו וחזרנו להודו כמו רבים אחרים. ד"ר אולסונגר שגש אותנו אז ואמר: תראו שעוד תחזרו — ובאמת צדק.

חזרנו להודו והסתדרנו מחדש בדירה ובעבודה, כל אחד במקצועו, וכאילו היה הכול כשורה. אך האמת היתה, שלא מצאנו מנוחה. כל הזמן הטרידה אותנו המחשבה: „מדוע עזבנו את מדינת היהודים?“... הלכנו אחרי לכנו ובשנת 1954 עלינו שנית לישראל.

„כשעליתי שנית, גרנו בגט-ציונה בהתחלה. מיס רובין התעניינה במשפחתי. למרות התנאים הקשים, אמרתי: אני שמח להימצא בארץ. אחר כך עברתי לכפר עולים קדימה. בינתיים חברי ראובן דרש אותי לקיבוץ“ — מספר דוד.

ראובן הגיע לקיבוץ לפני דוד. היה זה עם עלייתו השניה והחלטה נחושה בלבו: לגמור עם הגדודים, להקים בית יציב בו אפשר להבטיח חינוך טוב לילדים. „אבל, לבד קשה לחיות. הפשתי עוד משפחות מיוצאי הודו, להביאן לקיבוץ ו„דרשתי“ את ידידי שלמה דוד לקיבוץ. אחר כך הגיע גם בנימין.“

מה הרגשתם בקיבוץ?

„כמעט הכל בסדר. כל אחד עובד במקומו הקבוע. יש לנו דירה טובה, רהיטים ורדיו. אנחנו חוגגים תגיגות משלנו בחדרינו. הילדים — צברים לכל דבר ואנחנו שמחים שהם מקבלים חינוך טוב. לנו ההורים חסר קצת מהחיים בהודו. קשים היו חבלי ההסתגלות לאוכל. אנחנו אוהבים לבקר קרובים וידידים מהודו. אלה שלא בקיבוץ שומרים יותר על מנהגים הודיים גם בחגים. רוב עולי הודו מרוכזים בישובים מרוחקים: באר-שבע, דימונה, כפר-ירוחם או בצפון — קרית שמונה — והתקציב המצומצם אינו מספיק לצרכי הנסיעות שלנו. אמנם למדנו קצת עברית. מבינים את העתון ושומעים רדיו. אבל בעיקר אוהבים אנו לראות סרטים הודיים. כשמציגים סרט כזה בחיפה איננו מחמיצים.“

מלאה שתיקות היתה השיחה עם הנשים. הן מתרעמות, כאשר מזכירים את אי-הופש האשה בהודו בהשוואה למצב האשה בישראל, בקיבוץ. הן מספרות שחיו בהודו חופשיות ונהנו מיחס הוגן מצד בעליהן. והיום בקיבוץ יש המשך ליחסים הטובים בין בני המשפחה.

„שם עבדנו רק עם הילדים שלנו, כאן אנו עובדות בבית-ילדים. אין הבדל גדול בעבודה. שמחתנו בחינוך הטוב שניתן לילדינו, ו-12 שנות הלימוד שודאי היה קשה לנו להשיג בתור בודדים. ידיעתנו בשפה העברית אינה רבה. הראש המבוגר אינו קולט הרבה. השלמנו עם זה.“

אם נשאל את עצמנו: איך זה קרה, שמכל עולי אסיה ואפריקה שהיו ביגור, רק קבוצת עולי הודו נקלטה והשתרשה? את התשובה יש לחפש באופי המיוחד של בני העדה הזאת; ביכולתם להמשיך ולטפח יחסים עדינים בין גבר ואשה, בין שכן לשכן; בין חבר לחבר; ביכולתם להבליג על קשיים ולהשלים עם המציאות תוך מאמצים כנים להסתגל אליה ולהכות שרשים.

בכל אופן ילדיהם הם „צברים“ לכל דבר והם, ההורים נהנים מ„גחת ילדים“ המפצה אותם על כל קשייהם בחיי הקיבוץ.

דגש נוסף

ברטט ובכאב מעלה אני בזכרוני, כל פעם מחדש, את סלונים עירי. יש לי ולרבים כמוני צורך נפשי לעשות זאת. אומרים: זוהי נוסטלגיה, התרפקות על העבר. ייתכן גם זה, אבל לא רק זה ובשום פנים ואופן לא זה העיקר. ישנם זכרונות מימי הנעורים וגם לאחריהם, בהם האישי והתנועתי צמודים ודבוקים — תמציתם אינה נשכחת ואינה דוהה במרוצת השנים להיפך, יש וזכרונות אלו מצטללים ומתבהרים כאילו אתמול היה הדבר.

היתה סלונים עיר ואם בישראל, בעלת שורשים עמוקים, בעלת עבר והיסטוריה של חיים יהודיים במשך מאות בשנים. צלליה, כמובן לא היו מעטים כמו כל ערי ועיירות ישראל בגולה עד היום הזה, אלא שקשה לזכור את השלילה כאשר העיר הפכה לבית-קברות.

לנוער שדבק בציונות הסוציאליסטית החלוצית היה תוכן בחיים, היתה פעילות רבה וענפה. תום נעורים ולהט החזון נתמזגו והאמונה היתה רבה. אחת אוסיף, הדור שלנו — רבות נדד וטולטל עד הגיעו הנה, אולם היסוד להיגוך התנועתי הונח בעיירה, היא היא שחינכה וציידה אותו לכל ימי חייו. בסלונים היו חיי תנועה למופת, פעילות ומסירות ללא גבול. בפעילות זאת, שהיתה מלווה במאבק מר ועקשני עם אותם החלקים בציובריות היהודית שהתנגדו לציונות, או עם הימין על כל חלקיו בתוך המחנה הציוני פנימה — במאבק זה חושלה חברות טובה וידידות רבה ועמוקה בין החברים שהעשירה את החיים והוסיפה להם טעם רב. כאשר אני מעלה בזכרוני את סלונים עירי, הרי זה בעיקר — כמובן נוסף לבני המשפחה — אותם חברים יקרים, שותפים לדרך ולמאבק, לחלום ולחזון. חברים אלה ברובם המכריע לא זכו להגיע ארצה, איך אפשר לא לזכור אותם?

הקשר לעיירה — עיקרו אינו „גניחה יהודית מתקופת העיירה הגלותית“ כפי שהתבטא מישוהו, אלא הכרת תודה על זה שהעניקה לנו, כאב רב על חיים יהודיים שנהרסו עד היסוד, ועל עדה שלמה שנכרתה מארץ החיים תוך עינויים ומיתות שונות ומשונות — ובתוכה הורים ואחים ואחיות, אנשים קרובים וחברים יקרים, האם אפשר לשכוח זאת?

זאת ועוד. במדור זה סופר רבות, אבל אולי לא הובלט במידה מספקת תפקידה הגורלי של המפלגה באירגון ועיצוב הנוער והמבוגרים בגולה. בראשית היתה המפלגה, היא נתנה דחיפה לאירגון החיים הציובריים, התרבותיים והרעיוניים בעיירה, כאשר הסמל והמטרה — ארץ-ישראל העובדת. המפלגה הכינה את הקרקע לתנועת החלוץ וההכשרה, בה נתגשמו ונתממשו מיטב מאוויי הדור ושאיפותיו.

איתרע מזלה של המפלגה (בפולניה — מפלגת פועלי-ציון — פ.ס.) ולא נמצא לה גואל — היסטוריון בעל מעוף שיאסוף וירכז את החומר הרב המפוזר בכל מיני פינות ויכתוב את ההיסטוריה של תנועה שיש לה חלק רב בתקומת העם במולדתו ואילו היא עצמה הולכת ונשכחת והיחס אליה, עד כמה שהוא קיים בכלל, גובל לעתים בזלזול ובאי-הערכה. לזכור את העיירה — פירושו של דבר לא לשכוח גם את התנועה הפוליטית של הציונות הסוציאליסטית על כל זרמיה, שכה הלהיבה אותנו באותן שנים רחוקות והרחיבה את אופקינו. אין זה מקרה כלל, שדוקא בעיירות ולא בכרכים כוחה והשפעתה היו גדולים ביותר, כי שם התרכזו החיים היהודיים הלאומיים במלוא רעננותם והיה בכוחם להתגבר על השפעות זרות ומבוללות שהתחילו לחדור מהחוץ. מצאנו לנכון להדגיש זאת, כי יגור ניזונה לא מעט מאותו רכוש תנועתי שכל אחד מאיתנו הביא אתו לארץ ולקיבוץ מהעיירה שלו שנמחקה בצורה כה טרגית ואיומה ממפת העם.

ז א ב ר י מ ו נ